

rozum
a cit

ROZUM A CIT 2010

DÍTĚ VE VÝCHOVĚ PŘÍBUZNÝCH

MGR. VERONIKA UHLÍŘOVÁ A KOL.

ROZUM A CIT NADI KONVALINKOVÉ

Když se narodila, rodiče se snad milovali. Maminka se vdávala před osmnáctým rokem, narodila se jí v necelých devatenácti letech. Kdy a proč začaly jejich problémy, neví. Nikdy se nezeptala a důvody jejich nenávisti nezná. Stejně jako jim nikdy neřekla, jak moc jí poničili nejen dětství, ale celý život. Maminčino druhé manželství bylo ještě horší než první a umřela těžce nemocná v padesáti šesti letech. Táta se dožil osmdesáti dvou let, ale nikdy se jí neotevřel a na nevyslovené otázky neodpověděl. Vlastně o něm věděla strašně málo. Jeho maminka se snažila zachránit, co mohla, a nakonec si je vzala k sobě. Měla to těžké, protože Naďa i její sestra ji nenáviděly. Házely jí na hlavu neštěstí jejich rodiny, dokonce si namlouvaly, že je chce otrávit. Přitom babičce bylo šedesát pět let, a aby je uživila, začala uklízet po nocích. Moc se snažila, ale stárnutí měla s jejich pubertou kruté. Jejich lásky se nakonec dočkala. Dožila se i toho, že Naďa dostudovala divadelní fakultu, dostala první angažmá a začala točit první filmy. Byla pyšná. Na premiéře filmu Tajemství velkého vypravěče, kde měla Naďa malinkou roli, babička seděla v kině Sevastopol, a když se na plátně objevila nějaká herečka, babička zvolala: „Naděnko, to jsi ty?“ „Ne, babičko, tiše.“ Za chvíli: „A támhle, to jsi ty!“ „Babi, prosím tě, ne.“ A když se konečně Naďa objevila, babička zakřičela na celý sál: „To jsi ty a jsi ze všech nejlepší!“ Naďa babičce vrátila, co mohla. Byla s ní do poslední chvíle. Poslední léta už nemohla chodit, měla artrózu v kolenou. Nosila ji sama do vany a vařila jí tak, jak ji to babička naučila. Z kanape jí diktovala, jak se dělá svíčková. Nikdy se s ní nemazila. Něžnosti má Naďa spojené s maminkou. Ale když babička zemřela, nedopustila, aby se jí někdo dotýkal. Sama ji učesala, umyla, oblékla do šatů.

Osud jejich rodičů navždy narušil její sebevědomí. Rozvodů v té době nebylo mnoho, rodiče zakazovali dětem ve třídě se s holkou „z divné rodiny“ kamarádit. Neměla se o koho opřít ani se komu svěřit. Když přišly dívčí věci, vůbec nevěděla, co se děje. Myslela si, že umírá. Sebevědomí našla díky profesi. Na jevišti najednou cítí, co umí, může se smát a plakat, vrací se jí síla. Její úsměv není obrana. Je to dar. Radost. Je optimista. Věří v dobro.

Výňatek z knihy Zuzany Maléřové ŠŤASTNÁ HODINA (Čas, 2010)

ÚVOD

Milí prarodiče, tety a strýcové, sourozenci a další příbuzní, kteří vychováváte děti ze své rodiny, právě pro Vás je určena tato publikace.

Příběh ze života paní Nadi Konvalinkové – patronky Rozumu a Citu – Vám možná v něčem připomíná právě ten Váš. I Vy možná prožíváte takové silné příběhy plné lásky a radosti ze sdílení společného života s dětmi svých příbuzných. Příběhy, které kromě toho hezkého přinášejí i těžkosti a bolestné zážitky. Většina z Vás se ocitla v obtížné situaci – pečujete o děti svých blízkých, ať už náhle nebo po dlouhodobých problémech. Někteří z Vás máte status pěstouna, ale nacházíte se v úplně jiné situaci nežli běžní pěstouni. Ti se několik let rozhodovali přijmout cizí dítě do rodiny, vzdělávali se kvůli tomu, připravovali na to celé široké příbuzenstvo, dítě si mohli vybrat a nakonec se jim dostalo podpory sociálních úřadů a služeb různých organizací.

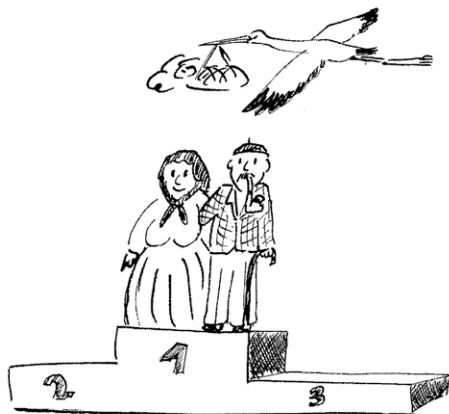
Váš příběh je však jiný. Někteří jste se stali vychovateli dětí náhle a bolestně a stále prožíváte smutek. Některým z Vás jednoho dne zaklepal na dveře sociální pracovnice a přivedla Vaše vnoučata/synovce či neteře s dotazem, zda se o ně postaráte. Museli jste se rozhodovat rychle, s citem a nakonec se vyrovnat se změnami, které příchod dětí přinesl. Nebyl čas myslet na sebe a následky svého rozhodnutí. Někteří z Vás jste naopak dlouhodobě pomáhali s výchovou dětí svých příbuzných, která nebyla v pořádku (matka užívala drogy a děti zanedbávala, rodič psychicky onemocněl atd.). Byli jste svědky dětského trápení, pomáhali jste jejich rodiči jak s penězi, tak se situací. Nakonec jste se rozhodli vzít si děti oficiálně do péče.

O Vašich příbězích a odlišnosti od běžných pěstounských rodin jsme se dozvěděli díky našemu Nadačnímu fondu, který jste občas požádali o finance pro děti, díky studii našich kolegyň, které zjistily, že Vás je dvakrát více než běžných pěstounů a nakonec díky osvědčeným sociálním pracovnícím, které si byly vědomy vážnosti Vašeho životního příběhu a nutnosti Vám pomoci, a tak Vás za námi poslali. Díky těmto třem zdrojům v současnosti pečujeme o několik desítek příbuzenských pěstounských rodin, nabízíme jim poradenství, navštěvujeme je v jejich domácnostech, poskytujeme psychologa, organizujeme pro ně setkání, kde mají možnost sdílet podobné zkušenosti, vzájemně si poradit. Prostřednictvím těchto aktivit jsme se stali účastníky rodinných dramát, poznali jsme rodinné historie, zkušenosti a máme možnost se o ně touto příručkou podělit.

A protože cílem této publikace je Vás povzbudit a inspirovat, naleznete zde také různá doporučení a rady. Pevně věříme, že tato příručka pomůže Vám osobně i při výchově dětí.

tým pracovníků OS Rozum a Cit

P. S. Protože je velmi obtížné neustále v textu rozlišovat, kdo je tím pečujícím příbuzným (zda prarodič, nebo teta/strýc, sourozenec atd.), budeme ho pro zjednodušení a lepší pochopení obsahu publikace často nazývat „pečující osobou“, „vychovatelem“, „pěstounem“. Předpokládáme, že prožíváte podobné emoce a že si text přizpůsobíte své situaci.

A na prvním místě v pěstounské péči ve Středočeském kraji se umístili ...?! PRARODIČE!!!

PŘÍBUZNÍ V ROLI NÁHRADNÍHO RODIČE

Příbuzným náhradním rodičem může být prarodič, teta a strýc, sourozenec, někdy i vzdálenější příbuzný. Výchova každým náhradním rodičem bývá jiná, závislá právě na jeho rodinné roli a příbuzenském vztahu k dítěti. I přes tuto odlišnost mají tyto pečovatelé svá společná témata. Větší částí pečujících příbuzných jsou však přece jen prarodiče. Z tohoto důvodu se budeme ve své příručce odkazovat spíše na jejich problematiku a příběhy.

To tak bývá, že prarodiče pomáhají svým vnoučatům rozhodovat se o důležitých životních krocích, přenést se přes těžká období, jako například rozvod rodičů, pracovní zátěž rodiče, selhávání ve škole atd. Bývají součástí vývojových přechodových změn a rituálů, občas pomáhají rodiči s výchovou či ho v jeho nepřítomnosti zastupují. Tato prarodičovská role je založena na zkušenostech generací před námi, bereme ji jako samozřejmost. Jaké to však je, když se role prarodiče přemění opět na roli „rodiče–pěstouna“? (*Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009*)

PROČ NĚKTERÉ DĚTI VYCHOVÁVAJÍ PŘÍBUZNÍ

Motivy vzniku příbuzenské pěstounské rodiny jsou jiné než u klasické pěstounské péče. Pěstoun se dlouhodobě, většinou v manželském páru, rozhoduje o přijetí dalšího dítěte do rodiny. Prochází procesem rozhodování, pochybností a získávání informací. Po aktu rozhodnutí ho čeká ještě proces zařazení do registru žadatelů, prochází tak odborným posouzením psychologa a sociálního pracovníka. Celý proces je završen přípravami a vzdělávacími akcemi. Prarodič či jiný příbuzný tímto procesem neprochází. Někdy se příbuzní, zejména pak prarodiče, **stávají „znovu rodiči“ náhle, ale většinou jde spíš o vyústění dlouhodobých problémů v rodině.**

Nyní uvádíme nejčastější příčiny, proč se dítě ocitne v péči příbuzných:

- Náhlé úmrtí z důvodu nemoci či nehody rodiče(ů)
- Úmrtí jednoho z partnerů, které vede k tomu, že druhý partner situaci nezvládá a děti opouští
- Mládí a nezralost matky, která péči o své dítě nezvládá
- Odebrání dítěte rodiči (nejčastěji matce), který žije sociálně patologickým způsobem života
- Psychiatrická diagnóza rodiče(ů)
- Rodič(e) jsou ve výkonu trestu
- Rodiče, u kterých se projevila závislost na drogách či alkoholismus
(*Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009*)

Všechny tyto události s sebou nesou náhlé nebo dlouhodobé trauma, a to většinou na obou stranách (dítěte i prarodiče). Ani jedna ze stran nemá prakticky dostupnou možnost (nebo jí není známa) se na tuto situaci připravit a sladit ji s vlastními potřebami a výhledy do budoucna, projít fázemi a posuny při tak závažném kroku.
(*Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009*)

RŮZNÉ PŘÍSTUPY K DANÉ SITUACI

– PROŽÍVÁNÍ, CHOVÁNÍ A CO SE S TÍM DÁ DĚLAT

Jak jsme se dozvěděli, existují různé cesty, jak se stát vychovatelem příbuzného dítěte. Stejně tak různé jsou i přístupy k celé situaci. Je rozdíl ve vnímání dítěte a vnímání příbuzného. Prarodič/teta/strýc/sourozenec se musí rozhodovat, přebírat zodpovědnost, a tak prožívá stavy mnohdy jiné než dítě. Dítě je naopak vystaveno přijetí rozhodnutí svého příbuzného a pochopení celé situace (proč musí odejít od mámy, proč jde k babičce, proč se máma už neobjevila atd.). Samozřejmě obě strany mají i prožitky podobné, např. se obě trápí smrtí matky dítěte nebo její nemocí, obě strany mohou mít strach, jak to celé zvládnou. Pojdme se tedy podívat na prožívání příbuzného a prožívání dítěte podrobněji.

MOŽNÉ PŘÍSTUPY PRARODIČE K SITUACI

Nehodnotíme žádné přístupy a prožitky, které zde uvedeme. Je naprosto přirozené a oprávněné, jak se každý v dané situaci cítí. Nic není správně, nic není špatně. Je pochopitelné cítit v daném okamžiku vztek, mít strach z budoucnosti, je pochopitelné, že někdo nevládne energií se o děti postarat, je pochopitelné cítit vinu a je pochopitelné vinu necítit...

Pokusíme se Vám ukázat, jaký dopad mají jednotlivé přístupy – a snad Vás inspiroveme radou. Určitě se v uvedených příkladech najdete. Je dobré také upozornit, že každý člověk disponuje všemi přístupy, vzájemně se mu v životě prolínají dle aktuální situace a času.

PRARODIČ/TETA/STRÝC/SOUROZENEC VZNIKLOU SITUACÍ TRPÍ

Pečovatele pronásledují obavy, zda vše zvládne, zda není na výchovu příliš starý/ mladý. Tento člověk má k dítěti mnohdy nepřátelské pocity, že mu bere energii, klid důchodu aj. Někdy mívá nepřátelské pocity vůči sám sobě a obviňuje se, že celou situaci zavinil on sám, protože byl špatným rodičem a nenaučil své vlastní dítě dobře vychovat to jeho. Tento typ pečovatele bere svou novou roli vychovatele/rodiče jako újmu.

Trpí agresivně/aktivně – „trpím kvůli Vám!“

Paní Lenka si před 15 lety vzala do pěstounské péče svá dvě vnoučata od dcery Heleny. Děti byly malé (1 a 2 roky) a ona ještě měla sílu. Stala se z ní v podstatě máma. Svou dceru Helenu však nadále podporovala a snažila se být jí oporou. Helenin problém byl střídání partnerů, neschopnost vydržet v zaměstnání. A tak se často stěhovala od přítele k příteli, střídala práci s nezaměstnaností, až povolila postupně další 3 děti, každé s jiným mužem. Nakonec se pokusila o sebevraždu.

Již předtím se babička, paní Lenka, snažila pomáhat i s těmito dalšími 3 dětmi – často je hlídala, kupovala jim oblečení a snažila se je nakrmit. V době Helenina psychiatrického léčení nakonec děti přešly do její péče. Paní Lenka měla rok před důchodem a byla nezaměstnaná. S manželem (není Heleniným otcem) si v tu dobu příliš nerozuměla, hlavně kvůli dceři. A do toho měla vychovávat 5 dětí. Často jim tedy nahlas vyčítala, že si kvůli nim zkazila život, že kdyby se o ně nemusela starat, mohla si najít zaměstnání a pak mít i klidný a zasloužený důchod. Děti proto musely rádně uklízet, večer nesměly v posteli skoro špitnout, aby babičku nerušily, byl na ně kladen nárok jako na vojně. Děti tuto roli přijaly, moc se snažily a přejímaly na sebe vinu za babiččin útrpný stav. Často od ní slyšely, že jí musejí být vděčné. Paní Lenka se trápila, obviňovala děti a tímto neprůhledným sklem negativních emocí nedokázala prohlédnout, že může využívat některé sociální služby. K vyhledání služeb a splnění jejich podmínek bylo ale třeba vůle, a hlavně na sobě také pracovat. Bohužel ono sklo a pocit, že je obětí osudu, paní Lence bránily se vzbudit, být aktivní, rozhodovat se s chladnou hlavou, a tak mnoho nabízených služeb a pomoci okolo ní prošlo, aniž by je využila.

Trpí pasivně – „mouchy snězte si mě...“

Rodina paní Kateřiny fungovala dobře do doby, než její dcera – mladá maminka 3leté dcerky – měla autonehodu. Následky zranění byly vážné – úraz hlavy, a tím poškození důležitých mozkových funkcí – přestala být soběstačná, došlo ke snížení intelektu i změně osobnosti, a tak mladá maminka skončila v invalidním důchodu, potřebovala sama osobního asistenta. Paní Kateřina se tedy starala o obě – jak o malou vnučku, tak o postiženou dceru. Aby toho nebylo málo, časem se přidružila i zvýšená péče o druhé dítě – dospělého syna, kterému bylo zjištěno vážné chronické onemocnění. V průběhu let se paní Kateřina snažila vše zvládat, ale postupně přišly deprese a ona se musela začít psychiatricky léčit. Vnučka

vyrostla do puberty, trápila se svým životním příběhem a ze všeho obviňovala babičku – že nemá normální rodinu, že nemají dost peněz, že je babička stará oproti maminkám vrstevnic atd. Vnučka začala být na paní Kateřinu zlá, vinila ji ze situace, vysmívala se jí, sprostě jí nadávala, provokovala. Paní Kateřina neměla sílu se bránit, nechala si vše líbit, trpěla při tom a častěji se stahovala do depresivního úniku a psychiatrického pobytu v nemocnici. Dodnes se vnučky bojí, raději se kontaktu s ní vyhýbá, stahuje se do svého vnitřního světa a nechává si ubližovat.

Jaké mohou být následky trpícího přístupu?

Pěstoun (pečující příbuzný) s podobným přístupem k situaci jako ve výše popsaných případech se hodně trápí. Tento stav může beze změn přetrvávat, ale je otázkou, zda vede ke zlepšení celé situace a zda je přijatému dítěti prospěšný.

Z hlediska budoucnosti má každý přístup své plus a své minus. Jako plus lze spatřovat možnost svůj smutek, trápení a další podobné emoce vyplavit, neomezovat je a **dovolit si trpět**. Každý člověk potřebuje své pocity projevit, a tím si ulevit. Emoce se v něm pak nekupí a nehrozí zdravotní potíže, do kterých se psychika někdy může otisknout. **Druhým plusem je fakt, že přijaté dítě ví, jak se jeho pečující osoba cítí.** Je v pořádku, když dítě ví, že se jeho pěstoun trápí, že se mu stýská (např. po zemřelém biologickém rodiči) nebo že je unavený.

Před dětmi nesmíme emoce skrývat a hrát si na hrdiny. Děti totiž dokážou pocity dospělých pochopit a dokážou být shovívavé. Navíc tak dítě může zjistit, že se netrápí samo, že se jeho prarodič/jiný pečující příbuzný cítí podobně.

Tento přístup má však své minusy. Ten první navazuje hned na výše zmíněné plus – na projevování pocitů před dětmi. Je nutné upozornit, že **i když je vhodné, aby dítě vědělo, jak se cítíte a že se trápíte, formy projevu těchto emocí však mají své hranice. Jakmile je překročíte, dětem už ubližujete.** Např. paní Lenka se trápí tak, že na přijaté děti útočí – obviňuje je, že jsou příčinou jejího neštěstí. Tohle už je na dítě moc. Ono dokáže pochopit trápení, ale není věstec, aby vědělo, že za obviňováním a osočováním je skryto trápení. Dítě neumí vidět „za“ a číst mezi řádky. To jenom my dospělí víme, že agresivita je někdy projevem zoufalství a smutku. Dítě tohle ale neví a **vinu na sebe opravdu přijme. Nedokáže odhadnout, že ve skutečnosti útok nebyl směřovaný vůči němu,** že to byl jen projev trápení (jako v případě paní Lenky). Dítě se pak cítí provinile, klesá mu sebevědomí, cítí se méněcenné mezi vrstevníky, nemá se rádo a snaží se pečující osobě ve všem vyhovět, přestává mít své potřeby a přání. Takové dítě se snadno stane obětí šikany, manipulace, chce v životě téměř všem vyhovět, aby se zavděčilo (učitelce, kamarádovi...). **Existují děti, které ale obviňování a agresí vůči sobě nepřijmou, a naopak se brání, s pečující osobou bojují.** Pak dochází k hádkám, výčitkám, dítě nedokáže svým rozumem pochopit, čím by mělo zavinit neštěstí své babičky, a zkrátka se nedá. Často se pak své pečující babičky v hádkách ptá: „Tak proč sis mě brala, když mě tak nenávidíš?“ Konflikty mohou dojít až k fyzickým útokům a nebo prostě jednoho dne dítěti dojde trpělivost

a uteče z domu (nebo si žádá umístění do dětského domova). Také v případě paní Kateřiny má její pasivní chování na vnučku vliv. Čím více si vnučka může dovolit a není ničím zastavena, tím se může její chování stupňovat k horšímu a z paní Kateřiny může za čas být obět vnuččiny svévole. Otázkou pak je, jaká osobnost se v dívce vyvine a zda jednou v životě bude schopná jednat s lidmi partnersky, vřele a jaké s nimi bude mít vztahy. Pokud to takto bude pokračovat, paní Kateřina bude mít stále častěji ataky deprese, přestane si sebe úplně vážit a trápit se bude ještě více.

PRARODIČ/TETA/STRÝC/SOUROZENEC SE OBĚTOVÁVÁ

Takový přístup ke vzniklé situaci dává pečovateli šanci, aby se staral o svěřené příbuzné dítě svědomitě, s láskou a plně. **Bohužel však tento člověk nemyslí na sebe a na své potřeby.** Z rozličných důvodů (jedním z nejsilnějších bývá, že se cítí vinen za špatnou výchovu svého vlastního dítěte, a tím i jeho potomka, a snaží se to péčí o přijaté dítě odčinít) se pečovatel rozhodne obětovat. **Investuje všechnu svou energii do výchovy dětí, na úkor sebe sama.**

Zuzana je babičkou dvou dnes již dospívajících dětí (vnuk a vnučka). Stará se o ně od jejich 7 a 9 let. Od počátku na vše byla sama, bez manžela, bez pomoci většiny příbuzných. Měla pocit, že ona sama může za to, co se stalo dětem. Vyčítala si, že kdyby byla na dceru přísnější, určitě by nezačala pít. Vyčítala si, že kdyby dceři více rozmlouvala manželství s podivínským mužem, že by se nemusela nikdy rozvést a pak skončit na ulici. A tak, když její dcera po rozvodu své 2 děti opustila a nikdy se k nim nevrátila, rozhodla se je zachránit. Řekla si, že to je její povinnost a že tím možná odčiní své nedostatky z dceřiny výchovy. Pomáhala tedy dětem, co se dalo, a přestala úplně myslet na sebe, záměrně se nestarala o své zdraví a upřednostnila péči o děti. Někdo se pro ně přece musí obětovat. Až problémy s náhlou a vážnou nemocí ji donutily její stav řešit, přišla i obava o budoucnost – co s dětmi bude, pokud se ona nedožije dalších let, a tím i přehodnotila svůj dosavadní přístup.

Jaké mohou být následky přístupu obětování se?

Je důležité říci, že, stejně jako u prvního přístupu, obětování se péčí o děti nemá jen své nevýhody, ale také nějaká **pozitiva**. Pojdme se nejprve podívat na ta pozitiva. Dítěti, které bylo zanedbané, vyrůstalo v nevyhovujících podmínkách a vztazích nebo se trápí odchodem rodiče, jistě prospěje obětavá péče a láska jeho pečovatele. **Dítěti tato obět prospívá – má se na koho spolehnout, má komu důvěřovat, má pocit bezpečí a je pro něj určitě důležité, že někomu z rodiny stálo za to (nemuselo tedy do dětského domova).** Pro samotného pečujícího je pozitivem jakýsi **pocit zadostiučinění, odčinění viny, vlastní smysluplnosti**. A teď se vraťme ke zmíněným **nevýhodám** tohoto přístupu. Z příběhu paní Zuzany jsou zřejmé **zdravotní následky**. Ono když se potlačí a zanedbávají vlastní potřeby, tělo si to potom samo vybere. A to je upozornění pro

všechny obětavce: nejčastěji se tento typ chování projeví v tělesných bolestech, nemocech – až závažných chorobách. Existuje jedna zajímavá teorie (*Baštecká, Goldmann, 2001*), která rozděluje lidi na 4 typy podle toho, k jakým nemocem inklinují v souvislosti i s osobnostními rysy. Typ A trpí nemocemi srdce a krevního oběhu a má tendenci k cholerickým výbušným reakcím v chování, typ B inklinuje k neurózám, typ D k depresím. Pro nás je nejzajímavější typ C, který začíná písmenem z anglického slova cancer = rakovina. Souvislost mezi touto nemocí a typem chování popsala již ve 20. letech 20. století švýcarská psychologka E. Evansová (*Mohapl in Baštecká, Goldmann, 2001*), v 90. letech byla tato teorie znovu oživena. Tento zdravotní typ představují lidé, kteří obětovali svůj život nějakým vyšším cílům, péči o blízké osoby na **úkor sebe sama**. Potlačili své emoce a plně se ztotožnili se vztahem, o který pečují. Takoví lidé pak inklinují k onkologickým onemocněním. Pevně věříme, že Vás toto upozornění přiměje k přehodnocení Vašeho přístupu. **Vaše přijaté děti potřebují zdravé pečovatele.**

Tento přístup má ještě jednu nevýhodu: pokud člověk nerespektuje své osobní potřeby a naplňuje jen ty cizí, někdy přichází o své současné vztahy s dalšími blízkými lidmi. Najednou nemá čas na přátele, **žije v izolaci** a jen pro péči o své svěřené děti, takže nové přátele nehledá, další příbuzní (většinou další vlastní děti nebo manžel/manželka) mu vyčítají, že je zanedbává, že se nevěnuje dalším vnoučatům (nejen energeticky, ale i finančně) atd. Dochází tak k nezdravé komunikaci v širší rodině, občasným hádkám a bouřím, člověk někdy ztrácí oporu a důvěru lidí, kteří mu dřív byli blízcí.

PRARODIČ/TETA/STRÝC/SOUROZENEC SITUACI AKTIVNĚ ŘEŠÍ – „PEČOVATEL MANAŽEREM“

Tento člověk si uvědomuje vážnost situace, rozhoduje se jak z hlediska svých potřeb a schopností, tak z hlediska toho, co je pro dítě dobré. **Myslí tedy na sebe, na dítě i na další členy domácnosti.** Takový pečovatel ví, že situace je obtížná pro všechny a snaží se rodině nějakou pomoc opatřit – např. kontaktuje nejbližší sociální pracovníci, domluví se na shovívavém přístupu učitele ve škole vůči dítěti, kterého nedávno opustila matka, podle potřeby vyhledá pomoc psychologa, upraví si zaměstnání/sociální dávky, aby vše stíhal a zároveň rodina neměla finanční nouzi atd. S dítětem o původních rodičích mluví, snaží se zjistit, jak vlastně o nich dítě smýšlí, pokud to je vhodné, organizuje citlivé setkávání s biologickým rodičem dítěte a nastavuje mu pravidla (např. že musí přispívat na živobytí nebo oblečení dítěte, že musí chodit v dojednaný čas a včas...).

Karel byl dlouhou dobu závislý na návykových látkách. Celá rodina se mu snažila pomáhat, širší příbuzenstvo, máma Zdena (otec před mnoha lety zemřel), tehdy i jeho přítelkyně. Jak to ale mezi toxikomany chodí, závislou se stala též i jeho přítelkyně. Aby toho nebylo málo, z jejich vztahu se narodilo děvčátko. Protože ani Karel ani matka dítěte nebyli schopni se o něj postarat – dávka pervitinu byla důležitější nežli pláč novorozence – péči převzala právě paní Zdena.

Dívku dostala coby batole a od té doby jsou spolu. Holčičce jsou dnes 4 roky, babičce říká mami, i když ví, kdo jsou její rodiče. Zdena si s ní o nich pravidelně povídá, ukazuje jí fotky. Po dlouhé anabázi odvykacích léčení, několika marných pokusech o zbavení se závislosti, Karel dokázal chvíli fungovat – se Zdeninou pomocí a pomocí sociální pracovnice odvykacího zařízení. Je otázkou, jak dlouho mu to vydrží, ale v současnosti se snaží. Zdena mu pomáhá se zdravotními následky drog, doprovází ho k lékaři, podporuje ho v hledání práce. Po několika letech se také přestěhoval zpátky domů, k paní Zdeně a své dcerce. Babička nastavila jasná pravidla – Karel nesmí jíst to, co je určeno dítěti, stravovat se musí sám, dále bude přispívat alespoň na nějaký kroužek dívence, dokud nemá práci, nemusí přispívat na bydlení. S dcerou musí trávit v týdnu určitý čas, hrát si s ní, zajímat se o ni. Pokud to nebude dělat, paní Zdena přehodnotí svou dobrotu a bude přísnější.

Zdena by byla ráda, kdyby vnučka se synem k sobě našli cestu. Je si vědoma toho, že není nejmladší a že za několik let bude třeba, aby na výchově participoval rodič dítěte. Došlo i ke kontaktu s biologickou matkou dívky, která se vrátila z vězení. Zdena tento kontakt podporuje, sama matka má zájem. Žena po návratu z vězení sice nedisponuje vhodným bytem ani financemi, ale je schopná ve stanovený čas přijít a za Zdenina dohledu trávit s dítětem určené odpoledne. Pokud vše bude bezpečné, paní Zdena plánuje, že svůj dohled sníží na pozorování zpovzdálí a že snad jednou bude moci nechat matku s dcerou o samotě. To ukáže ale čas a hlavně výdrž biologické matky. Dívka ví, kdo jsou její rodiče, oslovuje je ale křestním jménem. Ví, že babička je babička, ale chce jí říkat mámo a taky ví, že se jí se vším může svěřit. Babička si s ní každý večer povídá, uzavírají společně den něčím pozitivním a odpouštějí si vše špatné, co si přes den navzájem udělaly, aby měly klidný spánek. Paní Zdena by byla ráda, kdyby Karel vydržel doma, fungoval a už se k drogám nevrátil. Jako matka závislého si však uvědomuje, že úspěšnost bývá malá a má už v hlavě srovnáno, že její péče o syna končí tam, kde začíná ubližování jí samotné a vnučce. Ví, že kdyby se jeho závislost vrátila a narušovala vnuččin vývoj, nastavila by synovi jasnou hranici.

Jaké mohou být následky přístupu aktivního řešení – pečovatele manažera?

I když možná příběh paní Zdeny vypadá idylicky a možná si řeknete: „Jo, to já znám, taky jsem svému závislému dítěti pomáhal, několikrát ho vzal zpátky domů a věřil jeho slibům, a stejně to dopadlo špatně...“ Síla paní Zdeny je ale v tom, že si toto riziko uvědomuje, taky už s Karlem dost zkusila. **Důležité je, že má nastavenou hranici, do kdy se ještě bude snažit a jak vypadá signál, který jí řekne „a dost“.** I přesto, že příběh vypadá jako s dobrým koncem, musíme upozornit, že i tento přístup má nejen své plusy, ale i minusy.

Plus vidíme v tom, že člověk myslí nejen na dítě, ale i na sebe. Má v hlavě jasno, co ještě unese a co už je moc. Takový člověk si je vědom toho, že **aby mohl být**

dobrým pečovatelem, musí i on sám být v „pohodě“. Tento přístup chce hodně osobní zralosti a znalosti sebe sama. Paní Zdena například věděla, že jí se bude žít dobře, když bude nastavovat pravidla, chránit sebe i vnučku a zároveň mít možnost pomoci svému synovi. Tyto potřeby však měly svou hierarchii. Druhé plus je v tom, že **dítě může důvěřovat pečující osobě, že se na ni může spolehnout** a že tato osoba má schopnost ovlivňovat život okolo nich. Dítě se tak i přes všechny rodinné tragédie může naučit životnímu nadhledu. Vidí pečovatele jako člověka, který reaguje dle situace, dává mu dostatek lásky a umí světu okolo dát hranice.

Ovšem, existují i **minusy. Být manažerem je velmi náročné, energeticky vyčerpávající.** Může se stát, že pečovatel zapomene na sebe a snaží se situaci vyřešit co nejlépe hlavně pro dítě. Tím se ale dostává do jiného přístupu, který jsme již popsali, a to do přístupu obětování se. Hranice mezi nimi je totiž velmi tenká. Další minus spatřujeme v **omezení projevovat své vlastní emoce.** Takový manažer musí mít přeci chladnou hlavu a nesmí se dát strhnout emocemi. **Jenomže pečovatelé jsou lidé, a ne stroje.** Tento přístup tedy nemyslí na vnitřní život pečující osoby a na právo se ze všeho zhroutit, plakat, nadávat na zpackaný život, prostě si moci ulevit pocitům. Potlačování oprávněných emocí může vést ke zdravotním komplikacím a nebo k vyhoření – dojde síla a emoce se ozvou stejně, ale v té nejsilnější podobě. Osoby, které se našly v tomto přístupu, je důležité upozornit, že **do okolí vysílají signály typu: „zvládnú všechno“**, a tak velmi matou. Jejich blízcí nemají šanci si uvědomit, že i oni–pečovatelé jsou lidé a že na jejich záda nemohou nakládat úplně všechno. A tak jim přidávají a očekávají, že to unesou. Jenomže jednoho dne to už nevydrží a budou chtít potřebovat úlevu – jejich blízcí však nepochopí, že jsou v krizi (budme upřímní, podle čeho by to mohli poznat, když se celou dobu tvářili jako z oceli), možná jim ani nepomohou a nikdo taky neodhadne vážnost jejich stavu.

DOPORUČENÍ ZE VŠECH PŘÍSTUPŮ

Většina pečujících příbuzných disponuje všemi zmíněnými přístupy. Hodně často se objevuje **vzájemná vazba mezi přístupem 1 a 2**. Znamená to, že **člověk se nejprve obětovává a rodinu s dětmi zachraňuje, a až mu dojde síla či nervy, začne děti obviňovat, že kvůli nim trpí a že se jim obětoval**, a že mu do života přinesly jen problémy. Spousta pečovatelů také začíná přístupem 3 – zachovávají si chladnou hlavu, jsou manažery situace, nastavují pravidla, myslí na sebe i dítě. Okolí si o nich myslí, že vydrží téměř všechno (např. sociální pracovnice je informuje, že mají další vnouče a že je třeba se o ně postarat. Říká, že výchovu přece zvládají velmi dobře, že jsou jedni z těch, kteří rodinnou tragédii zvládli nejlépe a „tlačí“ na přijetí dalšího dítěte.), nikdo nerozpozná, že pečovatel prožívá krizi a sám potřebuje pomoci. V těchto situacích dojde k explozi, pečovatel se cítí slabý, vyčerpaný, ozvou se zdravotní problémy a postupně se dostává do přístupu 1 – trpí. Poté se snaží se vším vypořádat, popře sám sebe a začne se obětovat. Následně dětem vyčítá, že kvůli nim trpí a že musel obět přinést. Je to takový **bludný kruh**.

Tímto odstavcem Vás nechceme vystrašit, jen bychom Vás rádi upozornili na to, že **je normální procházet všemi přístupy – trpět, obětovat se nebo být manažerem**. Pokud byste však riziko nevýhod a minusů všech přístupů chtěli zmírnit, inspiруйте se našimi radami:

- **Při rozhodování, zda dítě přijmout, myslíte také na sebe.** (Mám čas se o dítě postarat? Mám na to energii? Jsem dostatečně zdravý/á? Jsem připraven/a na problémy, které s sebou výchova nese? Jsem na tuto životní změnu v dobrém duševním rozpoložení? Přijímám i rizika problémů – např. že osud dítěte bude stejný jako jeho matky? Mám dítě rád/a? Chci se o něj postarat? Zvládnou to i finančně? Mám podporu okolí – manžela/ky, dalších příbuzných, vlastních dětí, sousedů, sociálního úřadu aj.?)
- **V průběhu výchovy přijatého dítěte (vnoučete, synovce/neteře) myslíte také na sebe.** (Mít přátele a blízké, se kterými můžete hovořit o všem. Provozovat příjemné aktivity, které Vás nabíjejí – křížovky, procházky, výlety aj. Mít čas taky jen sám pro sebe. Při nedostatku energie nebo chmurách mít někoho, s kým se o výchovu můžete přechodně podělit – manžel/ka, Vaše další dítě, kamarád/ka, sourozenec, hlídací služba poskytovaná některými organizacemi. Mít čas se věnovat svému zdraví. Mít v okolí někoho, o koho se můžete v kritickém období opřít, svěřit se a získat porozumění či radu.
- **Myslete na to, jak se asi cítí dítě.** (Pravidelně se ho ptejte, jak se má, co prožívá a jak potřebuje pomoci. Pokud získáte jeho důvěru, dítě Vám bez obav může sdělit i to, že se mu nelíbí, jak se poslední dobou chováte – např. že mu vyčítáte svůj zkažený důchod. Díky této důvěrné informaci, i když

nepříjemné, máte šanci to změnit a dítěti pomoci. Mějte na paměti, že i když dítě o svých rodičích nemluví, stále je má ve své paměti i citech. Dávejte tedy dětem otevřený prostor o rodičích mluvit, prostor, aby se na ně mohly ptát a získaly od Vás informace, které unesou. Buďte pečující osobou, která s dítětem tráví nejen povinný čas, jako je společné jídlo a příprava do školy, ale i volnočasové aktivity, společné sledování televize či čtení, výlety. Díky těmto neformálním sblížením se s dítětem spřátelíte a najdete k sobě cestu důvěry. Uvědomte si, že problémy ve škole nebo s dětskými vrstevníky mohou být projevem aktuální krize, kterou Vaše svěřená dítě prožívá.

- **Mluvte o svých pocitech a dejte jim šanci se vyplavit.** (I když máte dojem, že musíte vypadat, že vše zvládáte, vzpomeňte si na rizika popsána ve třetím přístupu – pečovatel manažerem. Je důležité, aby lidé okolo Vás věděli, jak Vám je, co Vás trápí a že jste jenom lidé. Díky tomu Vám mohou pomoci nebo Vám ulevit. Není nic špatného na tom, že se důvěrným osobám svěříte se svým vztekem, ztrátou energie, pocitem viny a selhání, pocitem beznaděje. To vše jsou totiž ve Vaší situaci přirozené a pochopitelné prožitky. Nebojte se o svých pocitech mluvit před dětmi. Samozřejmě u nich musíte volit vhodnou formulaci, která jim neublíží a příliš je nevystraší. Díky tomu, že i před dětmi budete mluvit o svých pocitech, vyvarujete se rizika „náhlého výbuchu“, při kterém jim vše vyčtete v nejméně vhodnou chvíli. Věřte, že dítě je schopno Vám porozumět, být tolerantní a shovívavé. Bude tak vědět, že nejste ze železa a že péče o něj pro Vás není procházkou růžovým sadem. Přesto Vám bude důvěřovat, že své pocity zvládnete, protože jste dospělí. Taky je dobré dítě ubezpečit, že i když se momentálně necítíte dobře, např. máte strach z budoucnosti nebo vztek na celý svět, dítě má stále rádi a že se budete snažit svou krizi překonat.

O pocitech jsme mluvili, někdy je potřeba je také projevit (i ty negativní), a tím je vyplavit, uvolnit, očistit se od nich. Určitě nedoporučujeme vyplavení emocí směřovat na dítě, které si s ním poradit nemůže (tzn. když máte vztek na biologického rodiče, nevylévejte ho na dítěti křikem a obviňováním). Své emoce můžete vyplavit tím, že si někde v lese z plna hrdla zakřičíte, o samotě se dostatečně vypláчете, pustíte si takovou hudbu, která Vám k ulevení pocitů pomůže, nebo najdete člověka, kterému vše můžete říci a být si jisti, že on to unese. Někdo například potřebuje přemíru pocitů vychodit.

MOŽNÉ PŘÍSTUPY DÍTĚTE K SITUACI

Jak jsme psali již v úvodu celé této kapitoly, existuje rozdíl v prožívání mezi dítětem a jeho pečující osobou. I když oba dva ztratili stejnou osobu, svého blízkého – biologického rodiče dítěte, který odešel, zemřel, dostal se do ve vězení aj. – každý z nich tuto ztrátu vnímá jinak. Především pečovatel–příbuzný se rozhoduje, jak s novou situací naloží (většinou dilema dítě si vzít či nevízt do své péče). **Dítě je příjemcem tohoto rozhodnutí, a kromě ztráty svého rodiče se tak musí**

vyrovnat s rozhodnutím svého nového pečovatele a mnohými změnami (změna školy, kamarádů, bydliště, osobních věcí, postele a hraček...). V následujících řádcích si můžete přečíst, jak novou situaci vnímají právě děti svěřené Vám do péče, co prožívají, jaké mají tendence v chování, a snad Vám tak podkryjeme témata, která řeší a která Vás ani nenapadla.

POVINNÝ VDĚK

Mnoho dětí si uvědomuje, že péče jeho vlastního rodiče nebyla dostatečná. Mají vzpomínky na časté stěhování, máminých partnerů, na zimu a hlad, na časté hlídání někým jiným, na exekutory a vymahače dluhů, na alkoholismus svých rodičů atd. Vědí, že příbuzný pečovatel jim nabídl klidný domov, materiální zabezpečení, starostlivost ohledně školy a mnohdy i vřelý cit. Takové **děti se cítí vděčné**. To by bylo v pořádku, kdyby tento vděk ještě nepožadoval a dost výrazně nevynucoval sám příbuzný, který o ně převzal výchovu. Pokud jim je neustále předhazováno, že kdyby nebylo pečovatele, byly by v dětském domově, **pokud je jim neustále předhazováno, že pečující příbuzný kvůli jejich výchově o hodně přišel** (např. o klidný důchod, zdraví), objevuje se tzv. **povinný vděk**. Děti **mají pocit, že musejí být za péči rády, musejí to dávat najevo a musejí to, co se stalo** (že svým příchodem přidělaly pečovateli jenom starosti), **nějak odčinit** – vzorným chováním, dobrými známkami, nepřítomností svých vlastních přání a potřeb (aby neotravovaly), pro jistotu tím, že o vlastních rodičích nemluví a nepřipomínají je (i přesto, že se jim stýská). Tak se postupně stane, že **děti žijí dvěma životy** – jeden je ten vnější, ve kterém dávají najevo onen povinný vděk a snaží se chovat tak, jak se od nich očekává, druhý je ten vnitřní, ve kterém fantazírují o svém rodiči, teskní po něm, nebo si představují, jaké by to bylo, kdyby k pečovateli přejít nemusely. Čím jsou pak děti starší, tento druhý svět přestává být vnitřním, ale děti jím i žijí – tedy hrají vzorné, ale ve skutečnosti, jakmile se za pečovatelem zavřou dveře pokojíčku, dělají to, co samy chtějí a svá přání naplňují.

Hanka a Radka žijí u svého strýce již 4 roky. Jejich máma se rozvedla a její nový partner je neměl rád, navíc se narodilo další dítě. Máma si svého chlapa chtěla udržet, takže jim před ním nadávala, najist dostávaly až jako poslední, nikdo se s nimi neučil, nestaral se o to, co mají na sobě. A tak se často toulaly, přestaly chodit do školy, domů už se jim taky nechtělo. Jejich strýc se na to nemohl dívat, a ač to nebyly jeho přímé neteře (tetou byla jeho zemřelá manželka), jednoho dne se pro ně rozjel a vzal si je do péče. Dívky jsou dnes „náctileté“ a počáteční vděk vyprchal. Strýc nemá pochopení pro pubertu, dívky musejí mít vše vzorně srovnáno, chodit na minutu přesně, kamarádky si zvat domů nesmějí, ven také nemohou chodit (aby se prý, podle strýce, nezkazily jako jejich matka). Strýc má těžkou formu cukrovky a děvčatům často tvrdí, že kdyby jich nebylo, je zdrav. Při každém diabetickém záchvatu jim vyčítá, že ho způsobily. I když jim poskytuje materiální zázemí a dbá na školní prospěch, chybí mu takový ten lidský zájem o to, jak se mají a co si přejí.

Děvčata při našem rozhovoru (v psychologické poradně) přikyvuají, že ze začátku se moc snažila, aby strýcovi ukázala, že jsou dobrá a hodná. Zlepšila si známky ve škole, začala dělat sporty. Jenomže postupně zjistila, že strýc stále vyčítá a ani je za jejich výsledky nepochválí, často říká „to děláte jen a jen pro sebe. Ne pro mě.“ Nicméně ve chvíli, kdy přinesou špatnou známku, strýc dostane diabetický záchvat a řve na ně, že to má z toho, že se ona nesnaží a že ho přivedou do hrobu a kdyby si je nevzal do péče, tak by měl klid. Dívky tedy přiznávají svůj druhý svět, ve kterém žijí – strýce ve všem obcházejí, zamlčují školní prohrěšky, s kamarádkami se vídají tehdy, když strýc není doma, myslí si o něm své a těší se, až jim bude 18 a budou si moci zařídit život po svém. Také se často ptají: „Tak proč si nás bral, když nás nechtl a když má pocit, že si kvůli nám zkažil život? Prosil se ho o to někdo?“

Doporučení pro pečovatele

Pokud jste si Vy příbuzní vzali do výchovy dítě svých blízkých a na základě tohoto textu Vám došlo, že povinný vděk za svou péči vyžadujete a dáváte dítěti najevo, že Vám svým příchodem přidělalo jenom starosti a omezilo Vás, **určitě by bylo dobré svůj přístup změnit**. Myslíme si, že si zajistíte nepřejete, aby Vás časem obcházelo a hodného pouze hrálo, a zatím se Vám za dveřmi vysmívalo, kritizovalo Vás. To si přeci taky nezasloužíte. Ptáte se, jak to změnit? V první řadě si uvědomte, že dítě povinný vděk cítit může. Abyste tomu předešli, bylo by vhodné **vyhýbat se obviňování dětí** z toho, že Vám jenom způsobily problémy, že Vás připravily o zdraví, že kvůli nim nemáte klid a zasloužený důchod a jiné podobné výčitky. **Nepřesouvejte vinu za to, co se stalo, z jejich biologických rodičů na ně. Jsou to jenom děti!** Také se vystříhejte tvrzení o obětování, že kdyby nebylo Vás, skončily by v „děčáku“ nebo na ulici. Předpokládáme, že když se Vám podaří výčitky polykat, děti se povinně vděčně cítit nebudou. A pokud ano, můžete k polykání výčitek přidat ještě zájem o jejich přání a potřeby. Ptejte se jich, na co myslí, co by chtěly, na jejich vzpomínky na předešlý pobyt u vlastních rodičů, na jejich fantazie. Jejich odpovědi přijímejte s otevřeností a pochopením, neshazujte je.

ÚLEVA

Je někdy těžké přiznat si skutečnost, že vlastní rodič své dítě zanedbával, dávka drogy mu byla bližší než jeho malá ratolest nebo dítěti ubližoval, týral ho. To se bohužel stává, a příbuzný pečovatel tak **přijímá dítě s pošramocenou duší i tělem**. Někdy nemusí být dítě natolik postiženo původním výchovným prostředím, ale může být i unaveno změnami v životě – odebráním z rodiny a předáním do dětského domova. Pobyt v dětském domově je také náročný. Stává se, že tyto děti, ať už traumatizované nebo unavené, **si u svých příbuzných oddechnou a cítí se konečně v bezpečí**. Vědí, že konečně mohou plakat (což jim bylo např. doma odpíráno), mohou cítit jistotu (bydlet trvale na jednom místě, mít stejné kamarády, nestřídat školy, neměnit věci, nemuset se aklimatizovat na stále se střídající partnery svých rodičů atd.), že mohou mít někoho rádi.

To je velmi úlevný pocit. Děti tak přestávají být často nemocné, zlepšují se ve škole a jsou za tyto trvalé životní podmínky vděčné.

Lenka vyrůstala do svých 7 let s mámou a tátou. Jenomže táta zemřel a máma se z té rány nikdy nevzpamatovala – začala pít, přestala pracovat, chvilí se toulala na ulici. Lenka se tedy dostala do dětského domova. Nevzpomíná na něj ráda, samozřejmě tam byly vychovatelky, které měla ráda, ale nebyl to domov, musela si místo ve skupině dětí v ústavu vybojovat, na začátku čelila jako nováček šikaně. Jaké pro ni bylo vysvobození, když za ní jezdil děda s babičkou, nejprve na návštěvy, pak si ji brali i na víkendy. Děda byl velmi aktivní a nakonec si přes úřady zařídil, že vnučka mohla přejít z dětského domova k němu do péče. Lenka si oddechla, najednou měla vlastní pokoj, klid na školu a měla blízké, o které se mohla opřít, popovídat si s někým či dostat radu.

Doporučení pro pečovatele

Pokud znáte závažné skutečnosti z předešlého života dítěte, jako bylo zanedbávání, týrání, pobyt v ústavu aj., **dejte dítěti možnost úlevu prožívat**. Poskytněte mu bezpečí a prostor, aby si užilo nové životní podmínky, aby našlo ztracenou jistotu a našlo ve Vás důvěru. **Bud'te tedy laskaví a vstřícní**, pokud bude vyprávět o špatných činech svých rodičů, nechte ho o tom mluvit, **nezamlčujte pravdu**, spíš mu dodávejte pocit, že zde u Vás může mluvit o všem, co se stalo a že už je konečně všechno jiné. Nějakou dobu jistě budete vstávat k nočním můrám, budete muset dítě učit **tlumit strach**, zvykat si na pohodlí a zbavovat ho ostražitosti. Je to velmi obtížná cesta, ale věřte, že dítěti pomáhá. Nezapomeňte také, že přes všechnu vstřícnost a laskavost existují pravidla chování, která by dítě mělo dodržovat. Právě **pravidla a řád jsou něco, o co se dá opřít, a vrátit tak jistotu**. Pravidla by měla být vytvářena společně s dítětem, aby na nich participovalo, a tudíž se za ně cítilo víceméně zodpovědné.

POCIT VINY

Jsou případy, kdy **na odebrání dítěte z rodiny mělo vliv samo dítě**. Většinou k tomu došlo tak, že situace doma byla vyhrcoená a poslední kapkou, která přispěla k zásahu sociálních úřadů, bylo např. totální selhání dítěte ve škole, jeho útek, hospitalizace dítěte v nemocnici po tělesném útoku rodiče (nebo kolapsu organismu z podvýživy) aj. Problém spočívá v tom, že **dítě si za to přisuzuje vinu**. Domnívá se, že kdyby neuteklo, máma by neskončila ve vězení a neměla by problémy s policií, kdyby se nesvěřilo učitelce, že má hlad nebo modřiny, že by rodina fungovala dál a nikdo by na nic nepřišel. Tyto úvahy jsou dětem vlastní a bohužel si situaci vysvětlují tímto způsobem. Výše byly vyjmenovány extrémní důvody, na jejichž završení se dítě nějakou podílelo, ale **ve spoustě případů tyto důvody ani neexistují**. Děti mají pocit, že **byly málo hodné, a proto od nich rodič odešel**, některé si myslí, že **byly příliš ošklivé, a proto je doma bili** atd. I když se nám nad těmito dětskými úvahami svírá srdce – protože my dospělí naopak

moc dobře **dokážeme určit, proč došlo k selhání rodinného systému a víme, že vzhled, chování ani činy dítěte s tím pramálo souvisely** – musíme si toto dětské chápání připustit. V péči příbuzného pak děti se svou vinou žijí, ovlivňuje tvorbu jejich osobnosti, naděje do budoucnosti, snižuje jim sebevědomí a vytváří pocit, že druhým lidem nosí smůlu. **Pocit viny je hluboce zakořeněný a dítě o něm zpravidla nemluví nahlas.** Více se následky dlouhodobého pocitu viny projeví v pubertě či dospívání, kdy děti utíkají k návykovým látkám, aby na svou bolest a provinění zapomněly, stávají se členy extrémně smýšlejících part, kde se snaží své sebevědomí zvýšit výraznými skupinovými činy nebo mají tendence si ubližovat (pořezávají se, pokoušejí se o sebevraždy s myšlenkou, že bez nich bude na světě lépe a ony se pocitu viny konečně zbaví), upírají si právo na láskyplné a přátelské vztahy s lidmi s míněním, že si je nezaslouží.

Karolína žila doma s mámou až do svých 13 let. Matka byla alkoholička, střídala muže a bydliště a Karolína ji neustále následovala. Občas se stalo, že krátkodobý přítel se v podnapilosti sápal i po samotné dívce a máma ji nedokázala chránit, protože ona sama měla smysly omámené alkoholem. Do výchovy se tak vkládala babička a dědou, kteří si Karolínu brali k sobě domů, co jim věk a energie stačily, pomáhali dívce s přípravou do školy a kontrolovali, zda má co jíst, když se máma např. zapomněla na pár dní v hospodě. Jednou se domácí situace zase vyhrotila, Karolína už to nevydržela a v noci od mámy utekla (k prarodičům). Chtěla dát své matce za vyučenou, chtěla, aby o ni měla taky trochu strach, a tak se jí po dobu útěku (cca 2 dny) neozvala. Když se po 3 dnech i s babičkou vrátila domů, našla matku podřezanou ve vaně. Už nežila. Karolína je od té doby v pěstounské péči prarodičů. I když život běží dál a ona dospívá, stále v ní žije pocit velkého provinění – že kdyby neutekla, tak by máma žila. Kdyby nechtěla dát mámě za vyučenou, ozvala by se jí po útěku hned druhý den a možná by zabránila její sebevraždě. Kdyby na sebe nechala sahat jejího přítele, nemuselo by doma dojít ke konfliktu a následnému útěku... Karolína má stále pocit, že lidem nosí smůlu, že si nezaslouží partnerský vztah (je jí už 17 let), že nemá právo dostudovat. Někdy se bojí podívat do vany, protože tam v představách vídá svou mámu s výčitkami v očích.

Doporučení pro pečovatele

Práce s pocitem viny u dítěte je velmi těžká. **Podmínkou je důvěra dítěte k pečovateli**, která se musí vytvořit. Pokud dítě na svého pečujícího příbuzného spoléhá, cítí se u něj bezpečně, mají se vzájemně rádi a ví, že **je pečovatelem bezvýhradně přijímáno, je šance, že občas o své bolesti promluví.** Musíte být ale schopni toto závažné **sdělení rozšířovat z běžných rozhovorů, hrání si.** Zapřemýšlejte někdy, o čem si to dítě hraje s plyšáky, **poslouchajte slova**, která hračkám vkládá do úst... U starších dětí vnímejte drobné poznámky typu **„kdyby nebylo mě, tak by...“**, případně v hádkách toho zjistíte také dost – mezi časté argumenty mohou patřit slova **„Jo, já jsem ta špatná, stejně jako jsem byla pro mámu...“.** Dalším signálem je **podceňování se v obyčejných činnostech** nebo si dítě nechává ubližovat od spolužáků (např. protože si myslí,

že si to zaslouží). Nepočítejte s tím, že za Vámi dítě přijde a vysloveně řekne: „Cítím se vinen!“ **Ono samo to nemá v hlavě zpracované, neumí to možná ani pojmenovat, zmítá se v různých emocích, kterým nerozumí, takže se z Vás stanou spíš detektivové**, kteří umějí číst mezi řádky a v signálech chování dítěte rozpoznají právě onen prožívaný pocit viny. Pokud se Vám podaří ho odhalit, máte velkou šanci své ratolesti pomoci. Pomoc spočívá právě v tom, že **dítě bude ujišťováno o právu na své chování v minulosti** a že vliv na to, jak vše dopadlo (odebrání z rodiny, smrt rodiče, rodičův odchod), mají pouze dospělí lidé. Můžete tak podpořit dítě v tom, že **konečně onu zodpovědnost na dospělých nechá**. Jak to udělat? Podporujte jeho sebevědomí, povzbuzujte ho, když se něčeho bojí. Ve chvílích, kdy rozpoznáte signály obviňování se, **opravujte ho a ubezpečujte, že to není jeho vina**. Pomáhá také **převyprávění jeho života**. V praxi to znamená vysvětlovat dítěti od začátku jeho příběh, jak se to celé stalo, jaké jsou logické důvody, různé události z předešlého života v původní rodině přeformulovat tak, aby z nich dítě nevycházelo jako viník, ale jako svědek, někdy oběť, a bylo mu vyjasněno, kdo a jak za to může a proč to udělal. V Karolínině případě by pomohlo, kdyby si s ní někdo sedl a vysvětlil jí účinky alkoholu – co vše lidé opouštějí kvůli této zhoubné látce. Dále by mohla lépe pochopit, proč se mámě nedařilo vybrat správného partnera a mít klidný vztah, proč neměla sílu ji chránit. Čím více by tomu Karolína rozuměla, tím více by to byl příběh o mámině neštěstí a spoustě nastřádaných důvodů během jejího pohnutého života, které ji vedly k tomu, aby si vzala život – a tento mámin příběh by s největší pravděpodobností měl větší sílu než příběh o její vlastní vině.

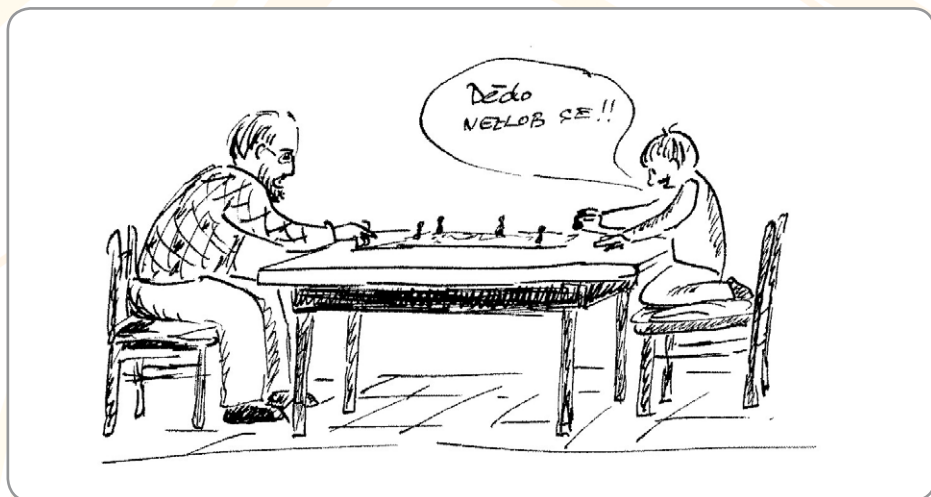
Užitečné také bývá se při vyprávění o minulosti a tragických událostech dítěte ptát, co si myslí, že tehdy dělalo dobře, v čem pomáhalo, co na něm tehdy oceňovali další lidé, komu bylo oporou. Nacházet s ním tedy to pozitivní v něm. Dítě tak má šanci vytvořit si nový příběh o své osobnosti, o sobě jako člověku, který např. pomáhal mámě přestat zlé partnery, uměl se postarat o mladší sourozence, uměl vydržet nepohodlí. **Tímto způsobem dítě opouští původní osobní příběh o sobě jako o člověku, který svým zlobením způsobil mámin odchod.**

Vše ale chce svůj čas a trpělivost. I za nejlepšího vedení, Vaší detektivní práce a léčivých účinků Vaší výchovy, se z toho všeho dítě nedokáže dostat během jediného rozhovoru, kdy je skutečnost vyjasněna. **Je to proces, který trvá roky.** Spousta dětí se zbaví posledních zbytků viny (i když je Vaše „léčba“ úžasná) až v dospělosti, většinou až se samy stanou rodiči. Takže se obrňte trpělivostí a neúnavně usilujte o zeslabení pocitu viny u svěřeného dítěte.

STRACH

Přechod z jednoho výchovného prostředí do druhého je velká změna, krok do nejistoty. Dítě, které už má za sebou mnoho nehezkých zážitků, může mít strach,

co se ještě stane u příbuzného, který se rozhodl o něj starat. **Strach je přirozená emoce a objevuje se právě tehdy, když jdeme do neznámého prostředí nebo mezi neznámé lidi.** Děti tedy mají strach také přirozeně. Dosud se za svůj život naučily být ostražitě a chovaly se podle vzorce „musím přežít“. Najednou jsou však v péči někoho jiného, koho sice znají a mají s ním dlouhodobý vztah, ale i děti jsou si vědomy toho, že spolu nemají zkušenost společného soužití. Kromě obav z nové výchovy a nových podmínek, **se dítě trápí také nejistotou, zda pobyt u příbuzného nebude jen přechodnou záležitostí.** Ptá se samo sebe, zda to jeho nový pečovatel zvládne, zda mu brzy neumře (např. pokud je pečovatelem prarodič), zda se na něj „nevykašle“, zda ho nepošle do dětského domova, zda si najde nové kamarády v novém bydlišti, zda bude dostatečně hodné, aby si ho pečovatel nechal atd. Takový strach jeho chování ovlivňuje.

Doporučení pro pečovatele

Pokud je člověk vystaven neznámu, může se opřít jen o **pravidla a řád.** Doporučujeme tedy hned na začátku přijetí do péče si s dítětem sednout a **domluvit se na pravidlech Vašeho společného soužití.** Někdy se vyplácí je společně sepsat, s malými dětmi namalovat. Užitečné je **nechat dítě se na pravidlech podílet,** jak jsme psali výše, **dítě se pak cítí víc zavázané vůči smluvenému.** Pravidla neplatí jen pro dítě, ale i pro pečovatele. Jakmile začnete obě strany závazky plnit (samozřejmě s určitými peripetemi, protože dokonalé dítě neexistuje), dítě si na řád zvykne a začne se orientovat v onom neznámu, ze kterého mělo původně strach. Bude znát svá práva, své povinnosti, sankce za jejich nesplnění a zároveň bude znát pravomoci svého příbuzného. Jakmile řádu porozumí a přijme ho, přestane se bát, protože **život v novém prostředí pro něj bude „průhledný“.** Dítě pak rozpozná hranici, kdy „přepísklo“ a zachovalo se špatně (neuposlechlo, neudělalo domluvenou domácí výpomoc, bylo drzé)

a ví, jaké chování může od pečovatele očekávat. Nejhorší je právě ta nejistota, kdy pravidla nebyla stanovena a dítě musí být neustále ve střehu, protože neví, co může od pečovatele čekat – jednou mu stejný prohřešek odpustí, podruhé mu vynadá, potřetí zase odpustí, počtvrté mu dá facku, popáté to neřeší, pošesté mu dá úkoly navíc... Dítě je pak zmatené a strach zůstává. Také **udržování pravidelných činností** (společná jídla v určitou dobu, učení se po škole, daný čas na hry a volno aj.) redukuje strach a nejistotu, protože dítě rozumí režimu činností a může se na pravidelnost spolehnout. K pravidelnosti také patří **vyjasnění, kdo další v rodině má jakou roli a kdo si k němu co ne/může dovolit** (např. dědeček, starší sourozenci žijící u pečovatele déle, tety a strýčkové žijící ve stejné domácnosti jako jeho prarodič-pečovatel atd.). **Pravidla jsou ale jen součástí boje se strachem. Tou druhou nedílnou částí je dostatek citu z Vaší strany.** Dítě by z Vašeho chování mělo cítit přijetí, náklonnost a ochotu ho vychovávat, mít z něj radost. Díky těmto signálům Vám může důvěřovat, spolehnout se a svůj strach odložit.

Co se týče strachu z budoucnosti a toho, zda si pečovatel dítě ponechá, **není vhodné používat výhrůžky** („Když budeš zlobit, dám tě do děčáku – a tam už tě naučí.“). **Pokud však existuje reálná možnost, že se výchovy budete muset vzdát**, ať už kvůli nemoci nebo nedostatku energie, je vhodné s dítětem **mluvit pravdivě a pomoci mu plánovat**, jak to s ním případně bude dál. Výhodou bývá široké vstřícné příbuzenstvo, o které se můžete opřít. Pokud jste si jistí, že Vám nemoc pomalu nedovoluje se o dítě postarat, je na místě navázat ho na dalšího příbuzného, který by si ho potenciálně vzal do výchovy (takový příbuzný ale musí být o této možnosti předem zpraven a souhlasit s ním) nebo ho pravidelně navštěvoval v dětském domově a doprovázel v budoucnosti dospělosti. Takový vztah budujte pomalu, s citem a nechte obě strany (dítě i nového příbuzného) na sebe zvykat ještě za Vaší péče. **Pokud opravdu hrozí varianta dětského domova**, protože nemáte oporu v dalších příbuzných nebo prostě již nežijí, **pomozte dítěti změnit náhled na pobyt v ústavu jako na přijatelné místo pro život**. Zjistíte si **co nejvíc o dobrých dětských domovech a s dítětem přechod citlivě plánujte**. Prospěšné bývá, když dítě zná další členy rodiny, se kterými může mít kontakt i během pobytu v ústavu, a tím si zajistit pocit sounáležitosti k rodině. S dítětem tedy o ústavu nemluvte špatně, nestrašte ho, spíše se mu v rozhovorech snažte zdůraznit pozitivní stránky výchovy v dětském domově. V naší republice jistě existují ústavy, kde se o děti dobře starají v malých, tzv. rodinných, skupinkách, a dítě tak má šanci na normální život v budoucnosti. I když toto je ta nejkrajnější varianta, může nastat a je dobré si nic nenalhávat. Dítě tedy má oprávněný strach, zda se o něj pečovatel bude starat nadále, a i když se snažíte před ním své nemoci a bolesti skrýt, věřte, že je dítě umí vycítit. Proto je dobré mu nelhat, jeho strach nevyživovat nejistotou, ale redukovat ho tím, že s ním naplánujete jeho další kroky v životě, seznámíte ho s dalšími lidmi v rodině jako oporami a změníte náhled na výchovu v dětském domově. Bohužel jsou případy, kdy o dítě pečoval velmi starý a nemocný prarodič, o svých zdravotních problémech dítěti lhal, aby ho

nestresoval, hrál si na pečovatele z oceli. Dítě, i když tušilo, že jeho babičce není dobře, neznalo vážnost celé situace, protože mu to nesdělila. Pak se ale jednoho dne nevrátila z nemocnice (zemřela). Musela přijet sociální pracovnice společně s policií a na status předběžného opatření dítě umístila do nejbližšího dětského domova. Dítě bylo vyděšené, nepřipravené, celou situaci nechápal, nemělo žádné kontakty na další příbuzné. Snažte se takové situaci vyhnout.

POCIT ZTRÁTY, TRUCHLENÍ

Ne ve všech případech je vlastní rodič ten špatný, který se nedokázal o své dítě postarat. Někdy život přinese osudové okamžiky, které rodiče připraví o život. Dítě se tak náhle ocitá bez milující osoby a prochází **přírozeným procesem tzv. truchlení**. Znovu opakujeme: je to přirozený proces a dítě má právo zármutek odžít. Je to proces loučení se, bolesti a zároveň přetvoření si nového světa bez milované osoby do formy, ve které dokáže žít. Proces truchlení se neobjevuje jen v případech úmrtí blízké osoby a snahy se smrtí vyrovnat, **děti těmito fázemi procházejí, i když rodiče ztratily jeho odchodem** (rodič je opustil a nikdy se nevrátil), **je dlouho nezvěstný, nastoupil do vězení**. Všechny tyto formy jsou pro dítě ztrátou.

Existují 4 fáze truchlení (*Vodáčková a kol., 2002*) a délka trvání každé fáze je individuální.

- **1. fáze: Popření** – „to nemůže být pravda“, dítě žije dál, jako by smrt nenastala, o rodiči mluví jako o živém, ptá se, kdy přijde atd.
- **2. fáze: Propukání chaotických emocí** – bolest, vztek, úzkost, strach, pocit viny, poruchy spánku, náchylnost k infekcím, snaha najít viníka a příčinu. Takové období je pro děti charakteristické zhoršením školního prospěchu, nerozumějí si s kamarády, učitelé je nedovedou zvládnout, mohou být agresivní a zlé na ostatní, šaškovat, aby upoutaly pozornost, budit se v noci nočními děsy atd.
- **3. fáze: Hledání, nalézání a odpoutávání** – dítě stále myslí na zemřelého rodiče, hledá fotografie, navštěvuje místa, kam spolu chodili, představuje si ho, hledá na sobě, jaké po něm zdědilo vlastnosti a dovednosti, v duchu s ním rozmlouvá a svěřuje se mu, někdy chce od zemřelého ochranu. Také postupně zjišťuje, co dokáže samo bez rodiče a v čem se od něj liší, a tím se odpoutává.
- **4. fáze: Vytváření nového vztahu k sobě a ke světu** – dítě ztrátu přijalo, je tedy možné vzdát se bolesti a vstupovat do nových vztahů (např. s novým pečovatelem). Někdy se může objevit napětí mezi touhou zůstat věrné rodiči či svému smutnění po něm a na straně druhé touhou po novém vztahu, ve kterém by mohlo mít zase někoho rádo a připoutat se k němu. Mnoho dětí během procesu truchlení pozná samo sebe a posílí se, protože ví, že krizi zvládlo a se smrtí se smířilo. S představou zemřelého rodiče se tak setkává,

když potřebuje, vzpomíná na něj při důležitých životních krocích a při výročích (např. datum úmrtí, datum narození, svátek, Vánoce, Nový rok, prázdniny), umí se vyrovnat s tím, že má rádo nového dospělého, a přesto na svého rodiče nezapomnělo a má ho ve svém srdci. Tyto prožitky nejsou v rozporu s občasným steskem a smutkem po rodiči.

Truchlení se může objevit i opožděně nebo opakovaně. Děje se to v případech kombinace životních zásahů, např. matka dítě opustila, posléze se dostala do vězení. Dítě se tak u svého příbuzného muselo vyrovnávat se ztrátou – odchodem rodiče. Po zpracovaném procesu truchlení po několika letech ale přijde další rána, informace, že rodič zemřel. Dítě tak prochází dalším procesem truchlení a musí přehodnotit dosažené usmíření. Nejprve bylo výsledkem odpuštění matce a odpoutání se od ní, teď musí dojít k úplnému rozloučení a přijetí toho, že už nepůjde nic napravit a že se již nikdy neseťkají. **Truchlení se objevuje i u dětí, které byly vlastními rodiči týrány**, následně odebrány **po pár letech v nepřítomnosti dítěte** (které je již ve výchově příbuzného) **rodič zemřel**. I když bychom očekávali, že dítě bude rodiči smrt přát, oddechne si nebo bude mít pocit spravedlivého konce, opak bývá pravdou. Smutek prožívají i tyto děti a procházejí truchlením, cestou za odpuštěním, přehodnocením prvotních očekávání, např. touha spatřit, že rodič svého chování lituje nebo se snaží ho odčinit, a tím si dát šanci, že jsou pro svého rodiče konečně natolik dobré, že se chce změnit. **Smrti rodiče však o tuto šanci přicházejí a musejí se smířit s novou skutečností, s neodčiněním jeho skutků, se ztrátou možnosti dobrého konce jejich vztahu.** To je taky velká rána a dětem pomáhá, když jim truchlení a smutek po rodiči, který jim ubližoval, dovolíme a pochopíme ho. Jak jsme již psali, **truchlení je dlouhodobá záležitost a může trvat roky.** Dle individuální osobnosti dítěte, jeho nových životních podmínek a dle závažnosti formy ztráty rodiče se může stát, že dítě na nějakou dobu (třeba i 5 let) uvízne v jedné z fází a nemůže se hnout dál.

Jardovi byly 4 roky, když pro něj do školky náhle přišla policie a odvezla ho do krizového centra. Vůbec nechápal, co se děje. Po pobytu v centru žil další 2 roky v dětském domově. Jardovi tam neřekli pravdu a sdělili mu, že maminka je moc nemocná, je v nemocnici, kde ji nesmí navštívit, protože nemoc je nakažlivá. Pravda ale byla jiná. Jeho máma ho nezanedbávala, milovala ho, stejně jako jeho mladšího 18měsíčního brášku. Bohužel ještě před jeho narozením vedla nepřilíš vhodný život – jako účetní malé firmy se vědomě dopustila finanční zpronevěry. Přišlo se na to o 4 roky později a matka byla vzata do vazby. Protože neměla peníze na kauci, byla ve vazbě rok. Jarda zpočátku v dětském domově vůbec nemluvil, nereagoval na objasňování, že maminka je nemocná. Hodně spal a začal se v noci pomočovat. Po intervenci psychologa a hodné ústavní vychovatelky začal postupně mluvit, s máminou nepřítomností se vyrovnával malováním obrázků nemocných lidí, na tělo si občas nakreslil fialové puntíky a křičel, že umírá. Nicméně jak šel čas, zapojil se do skupiny dětí, mámě kreslil obrázky „do nemocnice“, někdy na sebe poutal pozornost šaškováním a chováním dítěte nižšího

věku. S vychovatelkami a psychologem o mámě mluvil, o strachu, aby nezemřela, když je nemocná, o svém malém bráškově.

Postupně se smířil se skutečností a tajně věřil, že až se máma uzdraví, že spolu budou žít jako dřív. Ale to se nestalo. Matka propadala ve vazbě depresím, byla v péči psychiatra, stýskalo se jí po dětech. Bohužel její rodina se jí zřekla a nechtěli s ní mít nic společného. Matka tak věděla, že Jardu v DD nikdo nenavštívuje. Obviňovala se a snažila se chovat co nejlépe, aby jí vyměřený trest po vazebním pobytu byl zkrácen a ona mohla za dětmi. Jenomže od Jardy chodily obrázky veselé, vychovatelky jí psaly, že Jarda se má dobře, že mu nic nechybí, co už ve školce zvládá, další rok, jak dopadl zápis do školy. Matka začala mít pocit, že je přebytečná a že Jardovi je možná lépe v DD než u ní, u matky, která zpronevěřila peníze, a tím mu zkazila život. Přestávala mu psát, odmítala o něm slyšet a číst dopisy vychovatelek, při životě ji držela antidepressiva. O Jardu se tehdy začala zajímat vzdálená bezdětná starší teta a navštívovala ho. Po vazebním pobytu byl matce zkrácen trest na 3 měsíce. První den výkonu trestu se oběsila. Teta si nakonec Jardu do péče vzala a má ho dodnes. Po příchodu k ní mu byla sdělena pravda o matce a o tom, že zemřela. Je tomu 5 let a Jarda stále matce vyčítá, že ho svou smrtí opustila a že jí nestál za to, aby se vzchopila. I když byl nadějně dítě, ve škole zlobí, na tetu je drzý. O mámě nechce slyšet, jako by neexistovala. V poslední době ale začal konečně kreslit hroby, zajímá se o pohřbívání. Možná se brzy zeptá, kde je máma pochovaná a bude ji tam chtít navštívit. Pevně věříme, že tak přejde do další fáze truchlení.

Doporučení pro pečovatele

Vyrovnat se se ztrátou svého blízkého, kterému dnes vychováváte dítě, je obtížné i pro Vás. Prožíváte stejný proces truchlení jako dítě a máte právo na podobné emoce, projevy a na dobu, po jakou Vaše truchlení potrvá. Mnozí z Vás jste tak sami přišli o vlastní dítě (rodiče vašeho vnoučete), o sourozence. Připusťte dítěti stejné právo si smutek odžít. Vaše role je ještě obtížnější, protože kromě svého truchlení, kdy nejste schopni se chovat normálně, se musíte citlivě postarat o právě přijaté dítě a o jeho smutek. **Je to dvojnásobná zátěž.** Možná Vám dává sílu pocit, že péčí o dítě něco děláte pro svého zemřelého blízkého. Také Vás asi pohltí mašinérie spojená s příchodem dítěte – škola, přestěhování dítěte, pohřeb, zajištění sociálních dávek, popř. změna práce, jednání s úřady. Tyto činnosti člověka udržují při životě. Protože je tato kapitola věnována dětem, pojďme se zaměřit spíše na dětské truchlení. **Dejte dítěti čas, plakejte s ním,** když to tak cítíte, **mluvte s ním.** Povězte dítěti o svém smutku, aby vědělo, že v něm není samo. Povězte mu to citlivě, abyste ho příliš nestresovali a nevybudovali v něm strach, že Vás smutek omezuje v péči o něj samotného. **Až přijde fáze fotografií, dodejte mu je, mluvíte o vlastnostech rodiče, o jeho dětství, o jeho příhodách...** ať má dítě dostatek informací, se kterými se může ztotožnit, najít v sobě kus ztraceného rodiče nebo se od něj v některých vlastnostech odlišit. V druhé fázi – propukání chaotických emocí, buďte **shovívaví k jeho výkyvům**

chování. Určitě zachovejte řád a pravidla, o které se dítě může opřít, ale nechte ho tuto fázi prožít bez pocitu, že je špatné, protože najednou zlobí. **Tato fáze je přechodná,** a to je naděje, že období výkyvů chování, prohřešků a zmatených emocí přejde. V situacích, kdy rodič nejprve odešel a po několika letech neznámo kde zemřel, **uspořádejte pro dítě (i pro sebe) oficiální rozloučení, nejlépe nějaký rituál ukončení** (zádušní mše, setkání širší rodiny a „pohřeb“, vyrobení lodičky z kůry a její poslání po vodě i se svíčkou, určení místa, např. stromu, kde je rodičova duše, a tedy možnost tam za ním chodit, zasazení květinového keře aj.). Tyto ukončovací činnosti se dají dělat, i když rodič nezemřel, ale nadobro odešel pryč a stálá nejistota (kde asi je, co asi dělá) dítě trápí a neumožňuje mu jít dál v jeho životním příběhu: akt ukončení mu pomůže se smířit a vztah s rodičem bezpečně uzavřít. Takové uzavření může přinést i smíření a obrazně „puštění“ rodiče do jeho života a jeho světa. **Dítě si pak dá novou šanci, osvobodí se.**

DÍTĚ NIČEMU NEROZUMÍ, JE ZMATENÉ

Ne všechny konce příběhů jsou předem jasné. Pokud matka dítěte začne užívat drogy, všichni zbystří, začnou se dělat opatření, aby dítě bylo zasažené co nejméně (babiččina pomoc s výchovou, matčino léčení atd.). Existují ale případy, kdy vše vypadá v pořádku – rodiče se o své dítě starají, mají ho rádi a nikdo nepředpokládá, že se jeho výchovné prostředí změní. Důvody mohou být rozličné – náhlé úmrtí rodiče a neschopnost druhého rodiče se o dítě postarat, nastoupení výkonu trestu, propuknutí závažného a omezujícího onemocnění rodiče atd. V takových případech **je změna situace pro dítě šokem.** Nechápe, co se děje a proč. **Náhle je svěřeno příbuzným** a najednou (mnohdy bez vysvětlení a bez informací o blízké budoucnosti) si musí zvykat na nové podmínky. **Můžeme se tak setkat s dětmi, které jsou dlouhodobě v odporu vůči svým příbuzným pečovatelům,** vrstevníkům, učitelům – nerespektují je, odmítají, jsou vzteklé. Takové chování pramení z toho, že **celé situaci nerozumějí, a tak s ní bojují.** Právě jejich vzdorné chování je bojem se situací a jejím odmítnutím.

Možná Vás napadne, že Vaše svěřené dítě je také zmatené a ničemu okolo sebe nerozumí, i když nezažilo náhlou změnu, jaká je ve výše zmíněných případech. **Právě pocity neporozumění a zmatku provázejí většinu dětí přecházejících z péče vlastních rodičů k jiným lidem – příbuzným.** Děti totiž většinou nemají dostatek informací, neznají všechny důvody této změny a mnohdy na tak vážné informace nejsou zralé. Jejich mysl ani tělo by se s nimi nedokázaly vyrovnat ani je pochopit. I když děti byly obětí zanedbávání rodičem, stejně ho mají rádi, protože nevědí, že by se rodič mohl chovat jinak. Ony nemají jinou zkušenost než tu se svými rodiči a jejich výchovou, **nedokážou tedy vyhodnotit, zda rodičovo chování bylo špatné, či ne.** I když nám dospělým je jasné, že výchova jeho rodiče je ohrožující a že je dobře, že ji přebírá zodpovědnější osoba, dítě tomu nerozumí. Nechápe, proč musí být s někým jiným. **Bolí ho odloučení.** Zde píšeme o případech, kdy dítě mělo nějakou zkušenost s výchovou svým

rodičem a bylo mu poté odebráno, ale mezi Vámi je spousta pečujících příbuzných, kteří jste si vzali dítě v raném věku – někdo těsně po jeho narození, někdo v prvních měsících života. Toto dítě zkušenost se svým pravým rodičem nemá, nemá na co vzpomínat. Přesto se ne/pravidelně vidá se svým biologickým rodičem, je mu sděleno, že to je máma/táta. **Dítě začíná mít zmatek, kdo je vlastně rodič – „vždyť mámou je přeci babička?“ říká si.** Aby toho zmatku nebylo málo, dozví se, že má ještě staršího sourozence a ještě mladšího. Jednoho vychovává další příbuzný, toho druhého sama matka. Dítě si pak láme hlavu otázkami: **„Proč může s mámou žít sestra, a já ne? Jak to, že mám ještě staršího bratra? A můžu mít babičku raději než mámu? Proč za mnou jezdí táta tak málo? Proč má táta manželku, a není to moje máma?...”**

Projevem zmatku bývá právě agrese, boj s celým okolím, úzkosti a nedefinovatelný strach, dítě se může chovat jako mladší, než opravdu je – začne se pomočovat, přestává mluvit, nebo se mluva nerozvíjí.

Tříapůlletá Hanička žije s babičkou a dědou. Spí v pokoji se svou mámou, která se snaží již rok odvykat od pervitinu. Mámě říká mámo, babičce babi a dědovi dědo. Doma ale rozhoduje babička, která se snaží Haniččinu matku postavit na nohy, a tak je i pro ni autoritou. Hanička nechápe, proč se máma musí babičky ptát o dovolení, když si spolu chtějí třeba hrát. Vždyť je přeci dospělá? Táta odjel do ciziny a nikdo neví, kdy se vrátí zpět. O Haničku má zájem, a tak si soudně vymohl, že místo něj se s děvčátkem bude vídat jeho matka, druhá babička. Dítě je tak 3 týdny u jedné babičky (od mámy) a jeden týden v měsíci je u své druhé babičky. Ta druhá je velmi vřelá, hodná, ale nezná hranice. Aby se dívence zalíbila, nechá ji dívat se dlouho na televizi, nenutí ji se myt ani si čistit zuby, do postele ji nepřevléká. Hodně si spolu hrají a téměř žádná činnost nemá pravidla a řád. Po návratu domů je Hanička roztěkaná, nedokáže fungovat podle původně zavedených pravidel, přestává mluvit, ve školce je zlá na ostatní děti. Trvá to celý týden, než se zase dá dohromady. Hanička nechápe, proč tato babička po ní vyžaduje poslušnost a bojuje s ní. Do toho se přidává nepochopení, jakou roli v jejím životě i ve společné domácnosti hraje máma. Znamená tedy máma něco jako velká kamarádka? Po půl roce přijede táta z ciziny, děvče si vezme na 14 dní o prázdninách a představí jí svou další dcerku, ještě miminko, vlastně sestřičku. A ta paní vedle něj je sestřiččina máma, ale ne její. Z toho všeho se začala Hanička pomočovat a přestala si rozumět s tou babičkou, která si ji vzala do péče. Hodně spolu bojují, dívinka se vzteká, babičce dělá naschvály. Ve školce si stěžují, že kouše jiné děti. V psychologické kresbě – začarovaná rodina, nakreslila sebe a mámu jako delfíny, babičku jako hlídacího psa. Té je to velmi líto, snaží se Haničce pomáhat a být dobrým pečovatelem, ale kvůli boji, který spolu vedou, jí docházejí síly.

Doporučení pro pečovatele

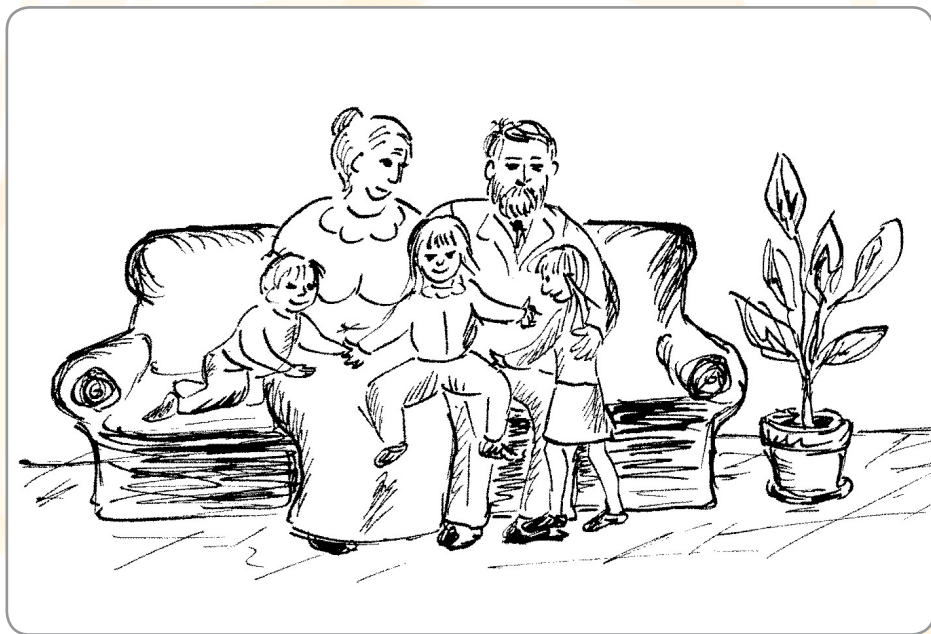
Chápeme, že děti nedokážou chápat všechny souvislosti a důvody změn v jejich životě. Ale **ochraňování dětí před informacemi vede k ještě větší dětské nejistotě**. I když v dobré víře před dítětem informace zatajujete a perete se s nimi sami, nepomáháte mu tím. Děti z Vás napětí vycítí, a to v nich vyvolá zmatek. **Usmívající se pečovatel, který dítěti tvrdí, že vše je v pořádku, a ze kterého je zároveň cítit napětí a rozrušení, dítě ještě více citově znejišťuje. Neví, zda má věřit tomu, co vidí, nebo tomu, co cítí.** Naše doporučení je – **být pravdiví, otevření a poskytovat informace**. Při náhlých změnách výchovy (rodič zemřel, těžce onemocněl, nastoupil výkon trestu aj.) dětem říkejte, co se plánuje, na co je třeba se připravit. Pokud nedokážete plánovat dlouhodobě, stačí, když dítěti budete vyjasňovat blízkou budoucnost, např. informace a plány na 14 dnů. Snažte se dětem objasňovat souvislosti a důvody, proč se co děje. Samozřejmě únosně jejich věku a chápání. Porozumění situaci je někdy lepší nežli nejistota. Pokud má dítě zmatek v orientaci v rodině (kdo je kdo a jakou má roli), využijte plyšáky, kreslení jednotlivých postav rodiny, a dítěti na nich vysvětlujte, jak se věci mají, kdo má jaká práva a co může od koho čekat. Určitě je potřeba velká dávka trpělivosti, protože i když to rozum dítěte pochopí, emoce mohou zůstat zmatené. Dítěti upravte styky s dalšími příbuznými, včetně rodičů, pokud možno tak, aby většina jeho denních rozvrhů byla neměnná a aby se prostředí měnilo jen nezbytně – pokud je to nutné, tak alespoň v pravidelných intervalech. Připravujte ho na různost přístupů dalších blízkých a na veškeré jiné změny. **Místo trestání za jeho boj a nesmiřeni se situací buďte spíš chápaví a s jeho nejistotami mu pomozte.**

DALŠÍ MOŽNÉ PROŽITKY A DOPORUČENÍ

Existuje spousta dalších emocí, které děti prožívají a na jejichž základě se chovají. Nelze však všechny zaškatulkovat, proto se pokusíme je stručně vystihnout. **Některé děti o rodičích vůbec nemluví, a když toto téma otevřete, cítíte z jejich projevu agresi, vztek a nenávisť vůči člověku, který je opustil.** V takových případech bere příbuzný „zpátečku“ a raději to nejítří, rodiče nepřipomíná. Tuto shovívavost chápeme, ale je dobré mít se na pozoru, neboť za neochotou mluvit o rodiči mohou být právě ony nepřátelské pocity. Dítě je vnitřně řeší, i když o nich nemluví, a jeho chování ovlivňují (špatně navazuje kamarádké a partnerské vztahy, sebepoškozuje se, tíhne k extrémním spolkům, zlobí aj.). Než začnete dítě z jeho chování vinit, uvědomte si, že se za ním mohou skrývat právě výše zmíněné emoce, které je třeba řešit. Opět zopakujeme: chce to čas a trpělivost. **Začít mluvit o nepřátelských pocitech vůči rodiči je pozvolný proces a dítě si ho dovolí, až bude mít obrovskou důvěru v pečovatele** (nejen v jeho schopnosti, ale také až bude mít jistotu, že svými odhalenými emocemi pečovateli neublíží. Děti mnohdy své pečující příbuzné chrání.). Někdy se najdou i jiné způsoby projevit vztek, dovolit si ho a nebyť za něj trestán – např. při soutěživém sportu, při křiku, při možnosti kopnout si do míče, při malování agresivních motivů výraznými

barvami... **Postup je podobný jako při truchlení. Toto dítě na nějakou dobu asi uvízlo v druhé fázi a je naděje, že časem přejde do fáze další, kde se objeví jiné chování a jiné pocity.** Může to však trvat i pár let.

Podobně nezařaditelným postojem je **obviňování příbuzného** (nejčastěji prarodiče) **dítětem**. Každý člověk má tendenci hledat důvody, proč se to vše stalo a i my dospělí máme tendenci po tragédiích hledat viníka. Stejně tak je tomu u dítěte, kterého opustil rodič nebo mu ubližoval. Nejbližší osobou, na kterou to mohou svést, je sám pečující prarodič – **že rodiče špatně vychoval**. Nebo se stává, že dítě viní příbuzného ze současné situace – „kdybys mě mámě nevzal, mohl jsem být s ní“. **Dítě prostě potřebuje vysvětlení, a když se s ním nemluví o důvodech odebrání nebo o důvodech špatného zacházení rodičem, samo si svým rozumem nějaké vysvětlení dosadí.** Takže pokud nechcete být v jeho očích viníky, celou situaci mu objasňujte (nejlépe neutrálně) a dbejte na úroveň vysvětlení, kterou dítě snese. Existují případy, kdy příbuzný ve snaze říkat dítěti pravdu tvrdě a bez vytáček, často používal následující: „Tvoje máma byla šlapka a násoska. Prostě jsi jí byl na obtíž.“ Ani nemusíme psát, jak tato slova působí na sebevědomí dítěte. Toto sdělení lze říci jinak, citlivěji, a přesto pravdivě. Jde to objasněním, proč máma asi pila, jaké účinky na člověka má alkohol, vysvětlením důvodů, proč stříдалa partnery a neměla „normální“ zaměstnání, jak moc asi mohla rozhodovat o svém životě, když všude dlužila peníze atd. Citlivé objasňování tedy pomáhá zmírnit touhu po hledání viníka a vede k lepšímu pochopení.

SPOLEČNÁ TÉMATA PŘÍBUZNÉHO A DÍTĚTE

(Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009)

Příbuzní i dítě řeší spoustu společných témat, která je chtě-nechtě ovlivňují. Patří mezi ně mezigenerační rozdíl a finanční nouze, izolace a strach o zdraví příbuzného pečovatele.

FINANČNÍ NOUZE

Někteří příbuzní dostanou děti do své výchovy náhle a neočekávaně, bez možnosti se připravit. Jiní příbuzní dlouho původní rodině pomáhali (brávali si děti na víkend, přispívali finančně aj.), nakonec však bylo pro dítě lepší, aby si je sami vzali a vychovali. Všem je ale společné jedno: **nejsou nikterak informováni o svých právech a možnostech**. Ve většině případů ani nevědí, že existuje „nějaká“ **pěstounská péče jako způsob náhradní rodinné výchovy**. Pokud se jich neujme zkušená sociální pracovnice, která jim celou situaci vysvětlí a dále je provází, netuší, co si počít, kam se obrátit, o jaké pěstounské dávky žádat, jak se chránit před možným útokem biologického rodiče či jeho vydíráním. V mnoha případech je jim dokonce sděleno, že je jejich povinností se o děti postarat a že na žádnou finanční výpomoc ze strany státu nemají nárok. Bohužel naše zákony nejsou v takových případech jednoznačné, takže úředníci jednoho kraje se k pečujícím příbuzným chovají jinak nežli úředníci z jiného kraje. Někde jim automaticky vyřídí status pěstounské péče, aby měli nárok na sociální dávky a měli šanci děti materiálně zabezpečit, někde, jak už bylo zmíněno, poukazují na povinnost se o děti postarat bez příspěvní státní finanční výpomoci.

Takto se nově vzniklá **rodina může okamžitě ocitnout v hmotné nouzi**, neboť důchod prarodičů na pokrytí všech potřeb dětí obvykle nestačí. I přesto, že se prarodiče postupně seznámí se svými právy a časem využívají státní příspěvky a posléze i podporu ze strany řady neziskových organizací, mohou stále žít ve finančních těžkostech, které ještě násobí trauma vzniklé z celkové prožívané situace. Finanční nouze tak vyřazuje tuto rodinu ze společenského života a socioekonomické úrovně obyčejných rodin. Taková náhradní rodina se dostává do izolace.

IZOLACE

Finanční nouzí pak dochází k izolaci rodiny, neboť prarodiče se stydí přiznat svou situaci, a pokud nepomůže širší rodina, jsou schopni dětem zabezpečit pouze základní potřeby bez případných dalších aktivit, neumějí požádat o pomoc, a zůstávají tak při řešení situace osamoceni. Důvody izolace nejsou jen finanční, ale samotné téma izolace se může objevit i v jiných úrovních a aspektech života. Pojdme si je podrobně ukázat:

Věková izolace nově vzniklé rodiny je jeden z důležitých momentů příznačných pro pěstounství prarodičů (či starších pečujících příbuzných). Prarodiče, pokud do této doby společně se svými dětmi nežili, vedli již zcela odlišný způsob života náležející jejich věku. Nyní se stali rodiči znovu a jsou nuceni plnit roli, která již jejich věku úplně nepřísluší a která je zároveň může fyzicky a psychicky vyčerpávat. Pokud prarodičům někdo nepomůže, ostýchají se najít si rodiny přátel s podobnými problémy, se kterými by svou situaci mohli sdílet, svěřovat se, radit si, a tak se ve své nové roli posilovat. Tato skutečnost ve většině případů vede k bezradnosti, osamocení. Tak se ocitají v **sociální izolaci**.

Výše uvedené izolace takové příbuzenské náhradní rodiny ovlivňují i svěřené děti. Pocity neúspěchu se mohou ještě zvyšovat celkovou situací dítěte, kdy dítě se cítí „vyděděné“ a jiné vzhledem ke svým vrstevníkům. Cítí se méněhodnotné proto, že vyrůstá v nestandardní rodině, často vinou obtížné finanční situace prarodičů, nižšího životního standardu, mnohdy i úzkostnější výchovy prarodičů, někdy bývá i terčem posměchu, což jeho pocit výlučnosti a osamocení ještě zvyšuje.

STRACH O ZDRAVÍ

Dalším významným momentem spojujícím pěstouny–příbuzné bývá strach o zdraví. Prarodiče či starší pečující příbuzní jsou často již v důchodovém věku a náhle jsou zodpovědní za budoucnost dětí, které jsou v mnoha případech ještě předškoláky. Takoví pěstouni bývají neustále **sužováni strachem a obavami, zda děti dokážou dovést do doby, kdy se budou schopné samy o sebe postarat**. Tento strach často vede ke zhoršení jejich zdraví, tudíž se jejich úzkost ještě zvyšuje, zdraví se opět zhoršuje, vzniká tak začarovaný kruh. Pěstouni mají snahu zabezpečit vnoučata do budoucna, v mnoha případech spoléhají na pochopení svých dalších biologických dětí, což se však často setkává s opačným postojem a následným prohlubováním problémů uvnitř širší rodiny.

Stejně jako se bojí o své zdraví pěstouni, bojí se i děti o své pěstouny. Kromě strachu z pěstounovy nemoci se v myslí dítěte objevuje také otázka: „Co se mnou bude, až babička/příbuzný zemře?“ Dítě se tak trápí možnou ztrátou a zároveň nejistotou do budoucnosti.

MEZIGENERAČNÍ ROZDÍL

Velký věkový rozdíl mezi prarodiči/staršími příbuznými a jejich svěřenými dětmi přináší mnoho dalších obtíží. V mladším věku vnoučat se ve většině případů prarodiče nedokážou adekvátně věnovat potřebám či koníčkům dětí, zvláště v případě, kdy mají v péči větší počet dětí, nestačí již fyzicky, finančně, popřípadě jim nerozumí. Tyto mezigenerační problémy pak přibývají a vrcholí v období puberty či dospívání. Konflikty a vzájemné obviňování mohou vzrůstat, popřípadě se obětavý příbuzný snaží dětem vyhovět, avšak naráží na své fyzické limity, což opět přispívá ke zhoršení jeho zdraví. Zaznamenali jsme rovněž případy, že dítě se i přes lásku ke svému příbuznému za něj stydí, protože vypadá staře, má odlišné oblečení a tolik se liší od mladších rodičů jeho vrstevníků.

CO MŮŽETE DĚLAT?

Finance a práva

- Požádejte nejbližší sociální odbor při městském úřadě o informace o náhradní rodinné péči a dávkách a službách, které si jako osoby pečující o svěřené děti můžete nárokovat.
- Využijte služeb sociálně-právního poradenství organizací ve svém okolí. Fungují většinou bezplatně. Kontakty na ně má nejbližší sociální odbor nebo je naleznete na webových stránkách městského úřadu v tzv. Katalogu sociálních služeb.
- Téměř v každém větším městě existují bezplatné občanské poradny, kde Vám pomohou obtížnou situaci vyřešit a podají potřebné informace.
- V naší zemi existují speciálně zaměřené poradny, které mají za úkol pomoci člověku z dluhů či se vyhnout exekuci. Jednou z nich je např. Poradna při finanční tísni.
- Nebojte se požádat o finanční pomoc různé nadace a nadační fondy.
- Pokud se cítíte dostatečně zdraví a silní, můžete si i při důchodu přivydělat peníze brigádami. Stejně tak není na škodu požádat dítě starší 15 let, aby část volného času věnovalo také brigádě, a vydělalo si tak na své zájmové činnosti, na které Vám už nezbyvají peníze. Finanční odměna za brigádu dospívajícího dítěte by však neměla nahrazovat pokrývání základních životních potřeb a brigáda by neměla zasahovat do času vymezeného na přípravu do školy a odpočinek.

Izolace

- Nebojte se svěřit do rukou neziskových organizací, které různými službami podporují náhradní rodiny. Kromě možnosti si s někým popovídat a nestydět se za svou situaci a problémy, budete mít příležitost se na různých akcích potkat s jinými pěstouny, podobnými rodinami, a získat tak možnost sdílení, pochopení a pocit, že v této situaci nejste sami. Ze zkušeností víme také o rodinách, které spolu navázaly přátelství a vzájemně se navštěvují.
- Udržujte přátelství a vztahy z doby před přijetím dětí. I když se život Vašich vrstevníků – kamarádů odehrává jinou cestou, přesto mnozí z nich jsou schopni Vaši situaci pochopit a nadále s Vámi vztah udržovat.
- Umožňujte dětem kontakt s jejich vrstevníky, podporujte ho. Snažte se občas setkávat se známými, kteří mají děti/vnoučata v podobném věku, a tudíž by si s Vašimi mohly rozumět.
- S dětmi o jejich trápení mluvejte (ohledně studu za staré oblečení, nižší finanční možnosti...) a zkuste se s nimi poradit, jaká Vám dostupná změna by jim pomohla cítit se lépe.

Strach o zdraví

- Dbejte na své zdraví, pravidelně navštěvujte lékaře a řiďte se jeho doporučeními. I Vy potřebujete odpočívat a léčba nemoci potřebuje čas.

- Neodkládejte vyšetření, pokud máte podezření na závažnější nemoc. Skrýváním obtíží a hraním si na hrdiny se Váš stav jenom zhorší. Bude tak menší šance na uzdravení, a tím i plnohodnotnou péči o děti v budoucích letech.
- S dětmi o svém zdravotním stavu mluďte. Zbytečně je neděste, ale zároveň buďte pravdiví.
- Pokud máte vážnou a podloženou obavu, že v nejbližší době Vám nemoc či věk znemožní výchovu dítěte, snažte se ještě za lepší kondice připravit dítě na přechod do výchovy někoho jiného (více viz kapitola Možné přístupy dítěte k situaci, podkapitola Strach)
- S dítětem o budoucnosti bez Vás mluďte. Dovolte mu zapojit se mezi široké příbuzenstvo, vybudovat si síť přátel, poznat rodiče kamarádů, o které se v budoucnosti bude moci opřít a které bude moci požádat o pomoc. Neškodí také ve spolupráci se sociální pracovníci dítěti poskytnout seznam kontaktů a adres – nejen příbuzných, ale i organizací schopných dítěte podpořit. To se samozřejmě týká hlavně dospívajících, kteří by těchto rad využili v blízké plnoletosti. U mladších dětí zákonitě bude muset dojít ke změně výchovy (jiný příbuzný, dětský domov, jiná pěstounská rodina).
- Pokud to jde, dítěti spořte peníze. Lze uzavřít tzv. vinkulovanou smlouvu, kdy naspořené peníze nemůže vybrat jeho biologický rodič, a do doby určené ve smlouvě dokonce ani samotné dítě.

Mezigenerační rozdíl

- Pokud máte obavy, že Vaše názory na výchovu jsou zastaralé a dítě si stěžuje na jejich přísnost, nežli je změníte, získajte informace od jiných rodin vrstevníků dětí. Zjistíte tak obvyklé zásady, které rodiče po svých dětech běžně vyžadují – např. čas příchodu z „venku“, doba hraní na počítači, úlevy o víkendech, povinnosti, které dítě doma má atd. Jak už bylo zmíněno výše, máte příležitost porovnat svůj způsob výchovy se způsobem jiných pěstounů na společných akcích připravovaných různými organizacemi.
- Cítíte-li se fit a zajímáte se o moderní svět, pokuste se dítěti více přiblížit (ne však na svůj úkor). Nejedna babička hraje se svým vnukem počítačovou hru, doprovází ho na sportovní tréninky a zajímá se o současnou módu pro mladé.
- Pokud se fit necítíte a jít s dobou už nedokážete, dítěti kontakt s moderním světem alespoň umožněte (počítačový kroužek, hip-hopový tábor atd.).
- Věřte své rodičovské intuici a zkušenostem. I když si dítě stěžuje na zastaralost Vašich požadavků na jeho chování a povinnosti, neznamená to, že něco děláte špatně. I když se doba mění, rodičovská výchova zůstává převážně stejná. Po výzvě dítěte vyhodnoťte a promyslete informace o jiných rodinách a určitě si dovolte dítěti v něčem slevit. Pokud ale srovnání bude hrát spíš pro Vás a pro udržení stávajících výchovných pravidel, neměňte je a vytrvejte i přes nespokojenost dítěte. Jednou to ocení...

OŽEHAVÉ TÉMA: BIOLOGICKÝ RODIČ DÍTĚTE

V následující kapitole bychom Vám rádi přiblížili, jakým situacím v rodinách s přijatým dítětem dává vzniknout téma biologického (vlastního) rodiče. Ze setkání svépomocné skupiny pečujících příbuzných víme, že toto **téma je citlivé, a nikdo vlastně netuší, jak se má chovat**. Každý člověk – ať odborník nebo laik – má na věc rozdílný názor. Někdo tvrdí, že pro dítě je lepší na rodiče zapomenout, jiný zase, že dítě by nemělo přijít o své kořeny a možnost setkávat se s rodičem. **Rozhodnutí, na jakou stranu se přikloníte, je na Vás** – příbuzných, kteří jste si dítě svých blízkých do péče vzali a sami k nim máte vztah (nejen příbuzenský, ale i citový). Zde nejde jenom o dítě a o to, zda mu umožnit kontakt s rodičem, ale jde také o Vás – o lidi, kteří jste rodičovským odchodem ztratili blízkou osobu a sami se tím trápíte. Tady je rozdíl mezi Vámi a klasickými pěstouny. Běžní pěstouni řeší jenom rozhodnutí za dítě a k biologickým rodičům nemají žádný mezilidský vztah, nikdy ne neznali. Proto je pro ně někdy jednodušší komunikaci s biologickými rodiči kvůli přání dítěte navázat, nebo ji naopak odmítnout, pokud cítí, že téma vlastního rodiče dítě rozrušuje. Vaše situace je jiná. **Téma vlastního rodiče zasahuje i Vás**, týká se Vašich vzpomínek, zážitků s daným rodičem, ale mnohdy i negativního postoje vůči němu.

Kontakt s vlastním rodičem dítěte se Vás proto vnitřně dotýká stejně jako dítěte. **Když s dítětem mluvíte o jeho rodiči, musíte pracovat i se svými pocity**. Máte velmi nelehkou úlohu a pokud se s tématem biologického rodiče dítěte snažíte vyrovnat, zasloužíte obdiv.

V následujících podkapitolách budete mít možnost nechat se inspirovat různými postupy, které jsme sestavili na základě Vašich informací a psychologických zkušeností jak s dětmi, tak jejich příbuznými pečovateli. Budeme si tedy povídat o :

- **Mluvení o rodiči**
- **Kontaktu s biologickým rodičem**
- **Pravidlech a rolích během výchovy**

Ještě bychom rádi upozornili, že o někom mluvit je něco jiného, nežli se s ním setkat. Často se u pěstounů setkáváme s bezprostřední reakcí plnou děsu a odmítavosti při pouhé zmínce o myšlenkách dítěte na biologického rodiče. Vyděšený pěstoun se hned brání „že nikdo ho nebude nutit, aby se s mámou dítěte setkal a že tomu zabrání i dítěti“. Převládne reakce strachu. Taková rychlá obranná bezprostřední reakce brání pečovateli pochopit, že ho skutečně nikdo nenutí, aby setkání s rodičem organizoval. Jenom chceme upozornit na to, že dítě na své rodiče nikdy nezapomnělo a s největší pravděpodobností se trápí spoustou otázek z minulosti. Snažíme se pěstounům vštípit, že s dítětem mohou o jeho vlastních rodičích jen mluvit, a nemusejí se s ním nutně setkávat (pokud to není vhodné). Mluvení a podání informací o minulosti dítěti pomáhá. Setkat se s rodičem je až vyšší

úroveň, až další krok, který se může a nemusí uskutečnit. Proto nemějte obavy hned z první podkapitoly „Mluvení o rodiči“ a snažte se ji dočíst do konce bez obav, že Vás někdo nutí k setkání s ním. Tomu věnujeme až další podkapitolu.

MLUVENÍ O RODIČI

Příběh o vlastní rodině zůstává dlouho skryt v nitru dítěte a pro příbuzného bývá těžké se k dětským pocitům dostat. Je to bolestné téma pro obě strany. Pěstoun má o své svěřené dítě strach a váhá mezi různými postupy: Mám s dítětem o biologické mámě mluvit? Nebo nemám? Není to tak lepší? Zapomnělo už na své vlastní rodiče? Nemluví o nich, asi zapomnělo...? Zároveň se příbuzný bojí mluvit s dítětem o jeho rodičích také kvůli sobě samému – měl/má s nimi vztah, prožil jejich odchod a i sobě raději odpírá vzpomínky, aby ho citově příliš nevyčerpaly. Pojdme se tedy společně podívat hlouběji na tři základní typy strachu (Uhlířová, 2010), které brání o rodičích mluvit – nezranit dítě, nezranit sebe, nezranit pěstouna.

STRACH PRVNÍ: STRACH PĚSTOUNA/PŘÍBUZNÉHO DÍTĚ NEZRANIT

Pečovatel má strach, aby dítě hovorem o vlastní mámě nezranil. Pěstoun většinou dobře tuší, že vzpomínky dítěte na mámu bývají bolestné (ať už z toho důvodu, že se dítěti stýská nebo z opačného, že na mámu zanevřelo, protože mu ubližovala atd.), a právě proto toto téma raději neotvírá. Bojí se, že dítěti ublíží,

a navíc se obává vlastní bezradnosti: co s tím, kdyby opravdu došlo k citovému zranění. Nejednen pěstoun má nepříjemnou zkušenost, že téma biologické mámy, či dokonce kontaktu s ní, dítě emočně „rozhodí“ natolik, že ho dává do „kupy“ delší dobu.

Doporučení:

Pokud si uvědomujete důležitost mluvení s dítětem o vlastní rodině, ale nevíte, jak na to, **mohou Vám pomoci 2 návodné „příručky“: Kniha života a Moje album**. Obě publikace dítě provázejí pomocí citlivých otázek, ukotvují mu rané vzpomínky a základní fakta o vlastní rodině, dávají mu prostor pro fantazie o rodičích a zároveň nezapomínají na rodinu náhradní – současnou. Dítě je tak spolutvůrcem svého příběhu, který začíná jeho narozením, zaznamenává důležitý zlom (příchod k příbuznému do péče) a věnuje se i dalším rokům. Tyto příručky pohlížejí s respektem na oboje rodiče (vlastní i náhradní/příbuzné pečovatele). Pěstoun může společně s dítětem příručku vyplňovat, provázet ho návodnými otázkami, poskytovat mu vhodné informace. Tím vzniká mezi pěstounem a dítětem důvěra a otevřený prostor k hovoru na dané citlivé téma. Nenásilnou formou je také společné čtení knih, kde se tato problematika vyskytuje, např. Všude dobře, doma nejlíp, Holka z popelnice, Šafránčin anděl, Štěstí chodí po špičkách, Indiáni z Větrova, Vadí nevadí, Hra o Elišku aj.

STRACH DRUHÝ: STRACH PĚSTOUNA/PŘÍBUZNÉHO, ABY NEZRANIL SÁM SEBE

Většina z Vás má k rodiči dítěte vztah, nejen příbuzenský, ale také citový. Jeho odchod, který vedl ke změně výchovy dítěte, se Vás osobně dotýká a často bolí. Jak jsme psali v minulých kapitolách, vůči rodiči dítěte můžete pocítovat vztek, stesk, pocit vlastního selhání a viny, bezmoc, ale i stále lásku. **Proto se můžete uchylovat k tabuizování rodiče. Abyste se nezraňovali, raději mlčíte a snažíte se chovat, žít, jako by téma odešlého rodiče neexistovalo.** Nemluvíte o něm ani kvůli strachu ze zranění dítěte, které pak může být zmatené, protože si uvědomuje, že Vás k jeho rodiči váže vztah a společné vzpomínky, a nemusí tedy rozumět tomu, proč se tématu vyhýbáte. **Dítě netuší, co prožíváte, nemůže s Vámi sdílet podobné emoce, které prožívá zřejmě také.**

Doporučení:

Chápeme, že každý člověk potřebuje čas a od okolí shovívavost, aby se sám vyrovnal s odchodem svého blízkého a přijetím jeho dítěte. **Máte tedy právo mlčet**, před rozhovorem s dítětem o jeho rodiči utíkat, chránit sebe sama. **Takový postoj je jistou dobou pochopitelný** a přirozený, patří k procesu vyrovnávání se s minulými událostmi. Nicméně **je vhodné takové období překonat a tabu pomalu rušit**. Je to jako se zraněním: když si ho způsobíte, bolí a není dobré ránu jítřit. Bez ošetření se ale zahojí špatně. Způsobuje chronické obtíže a jednoho dne zajdete k lékaři, který ránu znovu otevře, vyčistí, sešije. Takový úkon je nepříjemný, ale nutný. Podobné to je i s mluvením o vlastní rodině dítěte, tedy i o Vašich blízkých.

Možná zjistíte, že když svěřenému dítěti začnete vyprávět o rodičích, svých vzpomínkách a **téma se stane každodenní součástí Vašeho společného života, dítěti i Vám se uleví**. Pokud zmíněný strach a tabu překonáte, možná tím prospějete dítěti i svému zdravotnímu stavu. Ve Vašem vztahu s ratolestí přestanou být zábrany, zmatenost a nejasná komunikace, vznikne pocit sdílení – dítě ocení, že se i Vám stýská jako jemu, že jste na tom podobně. Oba zjistíte, že na celou situaci, na spoustu emocí, nejste sami a můžete se vzájemně podpořit. Někteří naši pěstouni mohou potvrdit, že když se konečně odvážili mluvit o vlastní rodině dítěte, zlepšil se i jejich zdravotní stav. Prostě to v sobě přestali dusit.

STRACH TŘETÍ: STRACH DÍTĚTE, ABY NEZRANILO SVÉHO PEČUJÍCÍHO PŘÍBUZNÉHO

Děti bývají mnohdy vnímavé a uvědomují si, že pečovateli rozhovor o původní rodině nedělá dobře. Rozpoznají to nejen z toho, jak si pěstoun říká a vděk za péči, ale také z lásky, kterou k nim náhradní rodič chová, z rozrušení, když přijde řeč na toto téma. **Dítě ví, že pěstouna váže k jeho rodiči citový vztah a že jeho připomínáním může pečovateli ubližovat**. Naopak někdy toho umí využít ve svůj prospěch – když pečovatel vyžaduje, aby dítě splnilo nějakou domácí povinnost (vynést koš, učit se, stlát si), slyší: „Kdybych byl u mámy, tak bych tohle nemusel dělat...“, nebo „Máma mi všechno povolila, a tady to je jako na vojně...“. Někdy vytáhne těžší kalibr: „Ty nejsi moje máma! A nemáš právo...“. A našla by se řada dalších příkladů. Když si je ale znovu promítneme, musíme dojít k logickému závěru, že dítě moc dobře ví, jak téma vlastního rodiče jeho pěstouna zasahuje. **Děti ale nevyužívají toto uvědomění vždy jen jako zbraň, spíše o něm mlčí, a to z opačných důvodů – z ohleduplnosti, protože mají strach o své pečovatele a přejí si, aby byli vyrovnaní a cítili se dobře**. Děti ale na téma vlastních kořenů mlčí nejen před svými pěstouny, ale i před sourozenci. **Jeden chrání druhého a raději mlčí oba**. Každý se pak trápí otázkami po rodičích sám, nesvěřuje se, a okolí tak nemá šanci mu s tím pomoci.

Doporučení:

Jak zjistíte, proč vlastně dítě o svých rodičích nemluví? Musíte se ho zeptat! Současně mu také povězte o svých pocitech, pochybnostech a své nejistotě ohledně jeho mlčení. Pokud Vám dítě svěří, že se o původní rodině bojí mluvit, protože si myslí, že to k Vám není fér a nechce Vám ubližovat, snažte se mu nabídnout důvěru a o těchto věcech si promluvit. Určitě mu nelžete, že Vás to nebolí, spíš své pocity pravdivě přiznejte, ale **t**. Vybídněte ho, aby o své rodině mluvil, slibte mu, že budete nejen posluchači, ale že se i pokusíte mu dodat informace o rodičích, které potřebuje a chce vědět. Někdy pomáhá stanovit dny, kdy se věnujete povídání o vlastních rodičích. Mohou to být Vánoce, den změny výchovy, datum narození rodiče atd. nebo prostě každá poslední neděle v měsíci. V ostatní dny pak sebe ani dítě tématem nezraňujete a na stanovené dny povídání se můžete oba připravit. To je ta ochranná varianta. Lepší způsob však je dát dítěti možnost mluvit o rodičích, kdykoliv samo bude chtít. Tento způsob ale

předpokládá, že Vás nezaskočí nárazový rozhovor o rodiči podle potřeb dítěte. Mohou nastat situace, kdy Vám je hůř a víte, že rozhovor o rodičích nezvládnete (i když jste před časem mlčení prolomili a dítěti rozhovory statečně nabídli) – důvodů je spousta, např. zhoršení Vašeho zdravotního stavu, náhlá zpráva o rodičích od úřadů (například, že je hledá policie a potřebuje od Vás informace), datum úmrtí rodiče, které je právě dnes atd. V takových případech **buďte vůči ratolesti upřímní a pravdivě sdělte, že se na rozhovor necítíte, že by Vám dnes určitě ublížil a uveďte proč. Dítě ale ujistěte, že jakmile se dáte dohromady a zase Vám půjde mluvit o původní rodině, že mu to dáte vědět.** Požádejte ho o trpělivost. Takovým způsobem komunikace se dítě pak naučí být vůči Vám citlivé a empatické a zároveň bude vědět, že informace a vzpomínky na rodiče nejsou tabu.

JINÉ DŮVODY, PROČ DÍTĚ O VLASTNÍCH RODIČÍCH NEMLUVÍ

Některé děti se dokonce **snaží na svou minulost zapomenout**, aby měly pocit, že existuje nová šance, nová rodina a nový životní příběh. A také **existují děti, které by o své minulosti a spoustě emocí hovořily rády, ale nevědí jak.** Nedivíme se, že je pak pěstoun zmatený a netuší, z kterých důvodů dítě o své vlastní rodině nemluví.

Doporučení:

Někdy se dítě snaží chránit také sebe samo, protože akt opuštění rodičem je pro něj trauma. Tak se může stát, že jako důvod svého mlčení o původní rodině udá – že by rádo vygumovalo svou paměť a že chce za svou minulostí udělat tlustou čáru. I když se tento požadavek může zdát splnitelný, opak bývá pravdou. Za tímto tvrzením se totiž většinou skrývá důvod, proč dítě chce s minulostí skoncovat a být někým jiným. Důvodem mohou být smutné vzpomínky, vztek na vlastního rodiče, možná i nenávisť vůči němu atd. **Tyto negativní pocity nepodporujte a nezesilujte.** Spíš pomozte dítěti se s nimi vyrovnat, potvrďte mu, že např. to, co mu udělal jeho rodič, bylo špatné, ale fantazírujte s ním, jaké důvody asi vlastní rodič mohl mít, když se takto zachoval. **Nejde o omluvu biologických rodičů, ale o nabídnutí jiného úhlu pohledu, který už v sobě nemusí mít tolik příčin k negativním emocím.** V běžném životě pak dítě oceňujte za úspěchy, spolu vyhodnocujte jeho posun, aby mělo možnost žít svou novou šanci, vrůstat do zdravé identity a myslet si o sobě pozitivní věci, i když ví, že je tělesnou součástí biologických rodičů, o kterých si pozitivní věci myslet nedokáže.

Pro tu poslední variantu – **dítě neví, jak začít mluvit o svém minulém příběhu** – doporučujeme, abyste mu toto **téma sami aktivně nabízeli** a také mu ukazovali, že ve Vás může mít beztestnou důvěru, ať řekne cokoliv. Možná dítě přesvědčíte až po několikátém zopakování. Buďte trpěliví.

KONTAKT S BIOLOGICKÝM RODIČEM

V případech příbuzenské pěstounské péče bývá kontakt s biologickým rodičem následující:

- Rodič před mnoha lety odešel/zemřel a nikdy se nevrátil. Ke kontaktu tedy nedochází.
- Rodič dítě navštěvuje nepravidelně a vždy po něm zbude citová spoušť
- Rodič před mnoha lety odešel, nikdy se dítěti neozval a najednou se s ním chce vidět.
- Rodič před mnoha lety odešel, nikdy se dítěti neozval a dítě Vás požádá o vyhledání informací o něm a přeje si setkat se s ním.
- Rodič je ve vězení.

RODIČ PŘED MNOHA LETY ODEŠEL/ZEMŘEL A NIKDY SE NEVRÁTIL. KE KONTAKTU TEDY NEDOCHÁZÍ.

Doporučujeme povídat si o biologickém rodiči, vzájemně sdílet kladné vzpomínky na něj, je-li potřeba, uskutečnit rituální rozloučení (viz minulá kapitoly).

RODIČ DÍTĚ NAVŠTĚVUJE NEPRAVIDELNĚ A VŽDY PO NĚM ZBUDE CITOVÁ SPOUŠŤ.

Nejčastěji se biologický rodič zjevuje u svých příbuzných (vychovávajících vnoučata, neteře či synovce – jeho děti), kteří mu nedokážou odepřít pomoc, protože mají kromě výčitek i pochopení pro jeho špatnou situaci. Rodič se nějakou dobu neozývá, žije svůj život, občas napíše dětem sms typu: miluju vas, babicka vas ukradla, az budu mit byt, vsechny si vas odvezu, slibuju. Někdy o tom děti své prarodiče informují a oni to pak řeší, někdy ne a děti se skrytě trápí. Pak občas rodič přijede, vyčte příbuzným, že mu děti ukradli, hádají se a děti tomu přihlížejí. Někdy je na tom rodič zle (drogy, psychiatrická diagnóza) a prarodič se mu snaží pomoci – zaplatí za něj dluh, sežene léky, vyhledá odbornou pomoc, nechá ho pár dní doma přespat. **Děti jsou pak s rodičem v kontaktu. Po jeho odchodu bývají zklamané, rozrušené, s ambivalentními pocity jak k prarodiči, tak k rodiči. Občas utečou z domova.** Někdy se děti nevyznají, kdo je kdo – kdo je máma, kdo babička.... Taková situace se samozřejmě netýká jenom prarodičů, ale i tet, strýců, sourozenců.

Co v takové situaci dělat?

I když chápeme, že poskytnout pomoc biologickému rodiči dítěte je pro Vás důležité, **neměla by chybět pravidla. Vy jste ti, kdo zodpovídají za výchovu, duševní i zdravotní stav přijatého dítěte**, takže stanovení pravidel kontaktu mezi rodičem a dítětem je na Vás. Nebojte se toho! Pravidla se mohou týkat stanovení dnů a času, který rodič s dětmi může strávit, Vaší ne/přítomnosti při takových setkáních, finančních příspěvků na děti (např. podíl na placení zájmového kroužku dítěte), pravidel telefonování (např. doby rozhovoru, rodič smí s dítětem mluvit jenom prostřednictvím pečovatelova telefonu), pravomoci kontrolovat, jak setkání

proběhlo atd. **V případě, že rodič pravidla nechce respektovat, je vhodné informovat o stavu sociální pracovníci, která má možnost přimět rodiče pravidla dodržovat.** Pokud ani toto nepomůže a rodič pravidla stále porušuje, a tím dětem způsobuje pravidelnou hlubokou újmu, může se přikročit k soudnímu jednání o zamezení styku.

Někdy se vyplatí navštívit „Poradnu pro rodinu a mezilidské vztahy“ (je v každém okresním městě a funguje bezplatně), kde Vám pomůže pravidla kontaktu vytvořit psycholog. Takové setkání ale předpokládá, že se ho účastní jak pečovatel/příbuzný, tak i biologický rodič dítěte. Podobnou variantou je využití služeb některé nestátní organizace (např. občanského sdružení), zabývající se problematikou náhradní rodinné péče.

Pamatujte na to, že **ukazatelem, zda konáte správně (že umožňujete styk rodiče s dítětem), je samotné dítě.** Pravidelně zjišťujte, jak se po setkání s rodičem cítí a jak by si setkávání představovalo, aby bylo spokojené. Jeho odpovědi a přání respektujte. Připusťte, že oba (dítě i rodič) potřebují trpělivost a čas, aby si na setkávání a pravidla zvykli. Ve většině případů bude dítě rozrušené, ale to ještě neznamená, že by se s rodičem nemělo stýkat. I přes ono rozrušení dítě o kontakt s rodičem může stát. Pak se obrňte shovívavostí, podporujte dítě, buďte mu nablízku a vyptávejte se ho, jak vše probíhalo a jak by si to představovalo příště. **Dítě je prostě barometr.**

RODIČ PŘED MNOHA LETY ODEŠEL, NIKDY SE DÍTĚTI NEOZVAL A NAJEDNOU SE S NÍM CHCE VIDĚT.

Takové příběhy se stávají a připravují náročné chvíle jak pro pečovatele, tak pro dítě. Pěstoun potřebuje hodně odvahy k tomu, aby se s biologickým rodičem setkal, promluvil s ním, případně umožnil setkání s dítětem. Poté, co se pěstoun dozví o tomto rodičově přání, pocítí vztek, odpuštění, ne/spravedlnost, zadostiučinění, vinu, úlevu, radost aj. Na takové emoce **potřebujete čas, možnost se vyrovnat se změnou**. Proto doporučujeme si tento čas vzít a biologického rodiče požádat o trpělivé čekání na Vaše vyjádření (zda je možné vidět se, případně i s dítětem). Jakmile se s touto informací vyrovnáte a rozhodnete, že kontakt dítěte s rodičem dovolíte, doporučujeme následující postup:

- **a) Informujte sociální pracovníci** o žádosti biologického rodiče a Vašem rozhodnutí takové setkání umožnit. V budoucnosti se Vám totiž její spolupráce (např. při stanovování pravidel kontaktu) může hodit.
- **b)** V průběhu období, kdy Vy sami se vyrovnáváte s obnoveným zájem rodiče o dítě, **ujistěte se, zda o setkání skutečně stojí**. Varujte ho, že pokud se vše připraví a dítě se bude těšit na setkání, a rodič „cukne“ (rozmyslí si to, dostane velký strach a nepřijde), raní tím dítě ještě více, než ho to bolelo doposud, dojde k tzv. druhému odmítnutí. Pokud Vás rodič ubezpečí, že to vážně myslí, postupujte dle následujících kroků. Pokud ne, umožněte mu alespoň zprostředkovanou informaci o dítěti, aby měl jistotu, že se má dobře a jak to s ním je v současnosti (fotografie, vysvědčení, informace o povaze dítěte atd.).
- **c) Sdělte ratolesti zájem jeho rodiče**. Dejte dítěti také čas na vyrovnání se s novinkou a buďte mu oporou. **Zároveň ponechte rozhodnutí – zda se s rodičem setkat či ne – na samotném dítěti**. Do ničeho ho nenuťte a jeho rozhodnutí respektujte.
- **d)** V případě, **že se dítě na kontakt se svým biologickým rodičem necítí, neorganizujte ho**. Nikdo Vám určitě nebrání, abyste se s rodičem setkali bez dítěte (přineste mu jeho současné fotografie, informace o jeho zdraví, nějaké jeho výkresy ze školy, popř. informace o koníčcích a vlastnostech). **Rozhodnutí dítěte se s rodičem nesetkat nemusí být konečné**. Může se stát, že dítě bude o kontakt stát v budoucnu, až více vyraje a bude se cítit silnější. Teď však Vaše svěřené dítě nechce, respektujte to a biologickému rodiči sdělte výsledek rozhodnutí. Dále ho požádejte, aby se do budoucnosti kontaktu neuzavřel a zároveň aby v současnosti rozhodnutí přijal (např. aby dítě proti jeho přání nijak nekontaktoval – facebook, email, dopis, počkání před školou atd.). **Rodiči vysvětlíte, proč tomu tak je a proč to není možné**.

- **e) Jestliže se dítě** vyrovná s informací o rodičově zájmu a samo o **setkání stojí, zorganizujte ho**. Doporučujeme v takové situaci **podporu psychologa** nebo pracovníka z organizace náhradní rodinné péče, který bude doprovázet Vás i dítě před setkáním, při něm i po něm.
- **f) Klíčové setkání biologického rodiče s dítětem a pěstounem–příbuzným by se mělo dít na neutrální půdě** – úřad, pracovna psychologa... Nedoporučujeme v bytě pěstounské rodiny. Někdy se stane, že si pěstoun přeje setkat se nejdříve v nepřítomnosti dětí, aby si ověřil, že biologický rodič dítěti nepřitíží a že je připraven respektovat pravidla. Pokud si to pěstoun přeje, určitě mu vyhovme. Před společným setkáním i s dítětem rodiči doporučte, **ať mu přinese malý dárek** (stačí sladkost) a své fotografie. Setkání realizujeme v okamžiku, kdy se všichni cítí být na něj připraveni. Je nutné zajistit facilitátora (je to **nestranný člověk**, ve Vašem životním příběhu nehraje žádnou roli), který **proces setkání vede**, všímá si, jak ho účastníci vnímají, má právo blokovat nevhodné chování a rozhovory. Mějme na paměti, že špatně zvolená slova může pronášet i sociální pracovníce, psycholog, rodič..., proto není vhodné, aby jeden z nich facilitoval (= setkání vedl). Všichni jsou totiž v příběhu citově angažováni. Facilitátor by měl být nestranný. Bohužel někdy takovým člověkem nedisponujeme, je pak vhodné, aby setkání vedl psycholog s tím, že před ostatními definuje své pravomoci, svou nestrannost...a snaží se o ni. První setkání bývá často opatrné ze strany všech zúčastněných. Náplň bývá různá – je třeba sladit očekávání a další fungování, nastavit pravidla, vyslovit přání všech a najít vzájemnou shodu. Oživením setkání mohou být právě fotografie (nejen biologického rodiče, ale i dítěte z doby v pěstounské péči – dovolená, tábor, školní třída...). Je dobré podpořit i obyčejný lidský rozhovor mezi biologickým rodičem a dítětem. Je vhodné se hned na prvním setkání **vyhnout ožehavým tématům** (proč rodič kdysi odešel, výčitkám atd.). Rozhovor zaměříme spíš na přítomnost. Na setkání je vhodné **mít dostatek času** – např. 2 hodiny. Někdy se hodí přítomnost sociální pracovníce.
- **g) Po setkání si všichni dejte čas na rozhodnutí, jak by měl vztah pokračovat dál.** Biologického rodiče o dalším postupu informujte. V tu dobu je vhodná péče psychologa, který s pěstounem a dítětem setkání vyhodnotí a ošetří znovu otevřené rány. Myslet si, že si všichni padnou do náruče a budou spokojeni, je samozřejmě nesmysl. I to nejlépe odvedené klíčové setkání a nejlepší úmysly všech zúčastněných nezaručí, že celá situace nebude bolet. Dítě se může zhoršit ve školních výsledcích, pečovatelé se mohou začít hádat atd. Je to přirozený následek citového rozrušení, které klíčové setkání pochopitelně přináší. Mějme to na paměti a **neunáhleme se v rozhodnutích o dalších krocích**.
- **h) V případě, že po čase dítě i pěstoun setkání vyhodnotili kladně a chtějí v kontaktu nadále pokračovat, oznámíme to biologickému rodiči.** Rozpoložení dítěte je nejlepším vodítkem, jak stanovit další postup. Ten už je individuální –

např. zda je nutné ještě další asistované setkání, nebo ho účastníci zvládnou už sami bez pomoci sociální pracovnice i psychologa. **Sociální pracovnice by měla biologickému rodiči stanovit pravidla** – telefonovat dítěti jen prostřednictvím pečovatelova mobilu/telefonu, dodržet čas domluveného telefonátu, souhlasit s vhodnými podmínkami stanovenými pěstounem (např. chystá se návštěva dětí doma u biologického rodiče a pěstoun si přeje nejprve přijet sám. Nebo před víkendy dítěte u biologického rodiče chce pěstoun zkusit zatím pouze 1 den a pak znovu vyhodnotit.), dále by **biologický rodič neměl slibovat, co nemůže splnit**. Zda je nutná další péče psychologa, je na zvážení všech. **Sociální pracovnice by měla vědět o všech následných krocích**, které pečovatel a biologický rodič hodlají vykonat, a má právo do procesu vstupovat, chránit zájem dítěte.

- **i) V případě, že setkání dítěti neprospělo a je zde předpoklad, že by se více a více trápilo, nebo že samo dítě už rodiče nechce vidět, respektujeme to a biologického rodiče informujeme o výsledku. Nedáváme mu plané naděje, ale požádáme ho o otevřenost, pokud by dítě po nějaké době (i po letech) o kontakt stálo.**

RODIČ PŘED MNOHA LETY ODEŠEL, NIKDY SE DÍTĚTI NEOZVAL A DÍTĚ VÁS POŽÁDÁ O VYHLEDÁNÍ INFORMACÍ O NĚM A PŘEJE SI SETKAT SE S NÍM.

Postup, jak se setkat, je téměř totožný s předchozím doporučením (viz výše). Jediným **rozdílem jsou první kroky**, které celému popsanému procesu předcházejí.

Prvním z nich je téměř **detektivní práce s vyhledáním biologického rodiče**. Pokud se rozhodnete přání dítěte vyhovět a jeho rodiče najít, požádejte o spolupráci úřady, nejlépe sociální pracovnici. Ta má možnost oslovit jiná státní sociální oddělení (např. biologický rodič má novou rodinu, a protože výchovu nezvládá, je opět pod dohledem sociální pracovnice), a získat tak kontaktní údaje. Další možností je policie, která vede různé záznamy. Takové hledání bývá na delší lokte a chce to obrnit se trpělivostí a asertivitou ve vyjednávání s úřady. Vzhledem k tomu, že všichni patříte do jedné rodiny, mnoho cenných informací o pobytu a stavu rodiče mohou mít další příbuzní.

Jakmile rodiče najdete, kontaktujte ho a sdělte mu přání dítěte. Může se stát, že sami budete mít problém s ním hovořit, protože jste mu např. ještě neodpustili a stále ho odsuzujete. **Zvolte tedy rozhovor s ním na dobu, kdy se budete cítit silní**, aby Vaše pohnutky a negativní názor na rodiče nezastínily Vaše rozhodnutí vyhovět přání dítěte. Chápeme, musí to být náročné. Existuje spousta pečujících příbuzných, kteří svůj vztek potlačili, setkání rodiče s dítětem umožnili, ale sami se ho nezúčastnili. Nalezení rodiče a rozhovor s ním ale ještě není výsledek. Může

se stát, že biologický rodič o setkání nestojí, za minulostí udělal čáru a nepřeje si být dál kontaktován. Také může mít strach o mladší děti, které má z dalšího partnerského vztahu a které netuší, že mají starší sourozence.

Není možné rodiče k setkání s vlastním dítětem donutit. Nezbyvá nic jiného, než se s tím vyrovnat. Informace, že rodič sice nalezen byl, ale s dítětem se nechce setkat, bude pro Vašeho svěřence rána, dojde k pocitu druhého odmítnutí. V následujících měsících **projde dítě osobní krizí** a je dobré s tím počítat, pomáhat mu.

RODIČ JE VE VĚZENÍ.

Mnoho pečujících příbuzných svádí vnitřní boj, zda dítěti odhalit skutečnost, že jeho rodič je ve výkonu trestu ve vězení. Starší děti to většinou vědí, protože o jeho trestných činech věděly či slyšely, už ním několikrát výkon trestu zažily (při opakovaných recidivách). Pěstouni většinou mají dilema u malých dětí a trápí se otázkami, zda dítě není na tak závažnou informaci moc malé a zároveň cítí, že by mu měli umožnit s rodičem kontakt.

Co v takové situaci dělat?

V prvé řadě je dobré si uvědomit, že **ukazatelem správnosti Vašeho počínání je samo dítě.** Že je rodič zavřený, by vědět mělo, záleží však na tom, zda je tato skutečnost schopno pochopit a přijmout. **V mnohých případech neexistovala souvislost mezi rodičovými trestnými činy a jeho vztahem k dítěti.** Stává se, že rodič své dítě má rád (navštěvuje ho u vychovávajících příbuzných), ale nedokáže se o něj starat kvůli současnému způsobu života (drogy, alkohol, překupnictví, krádeže...). I přes asociální chování za hranicí zákona je jeho vztah s dítětem relativně v pořádku. Jenomže pak ho dostihne trest a oba ztrácejí možnost se stýkat. **Dítě nechápe, proč ho rodič již nenavštěvuje, začne se obviňovat,** že nebylo dost dobré, a tak ho rodič opustil. V takových případech doporučujeme dítěti říkat pravdu, a tím z něj sejmut pocitu viny. Dítě by mělo vědět, že **kdyby rodič mohl, jistě by ho navštívil,** ale protože je ve vězení, není mu to dovoleno. Dítě se samozřejmě musí vyrovnat s informací o nepřístojném životě svého rodiče a to ho bolí taky, ale na druhou stranu není rodičem opuštěné, nemusí sebe sama vinit a vyrovnávat se s rodičovým plánovaným odchodem.

Říkejte tedy pravdu o tom, za co je rodič trestán, avšak přijatelnými slovy a přiměřeně věku dítěte. Někdy pomáhají filmy, pohádky či knížky, kde je symbolicky popsán příběh člověka, který se choval špatně, ale posléze se napravil. Dítě se tak učí rozlišit dobro a zlo a zároveň dokáže dát svému rodiči šanci na změnu k lepšímu. S mluvením pravdy souvisejí také návštěvy ve vězení. To je velice citlivá věc a měla by být dobře připravena, včetně účastníků takové návštěvy.

- **a) Před samotnou návštěvou:**

Zjistěte, zda v návštěvní hale vězení existuje dětský koutek či esteticky příjemnější prostředí. Pokud ano, objednejte návštěvu právě v této části.

- **b) Před klíčovým setkáním sami rodiče ve vězení navštivte, abyste se ujistili o tom, jak to chodí a jak to tam vypadá. Zároveň ho požádejte, aby se na plánované návštěvě **vystříhal extrémních citových projevů, které by dítě mohly vyděsit**. Další takovou žádostí může být, **aby si připravil jednoduché vysvětlení, proč je ve vězení, kdyby se ho na to náhodou dítě zeptalo**. Inu, připravenost nade vše. Je dobré rodiči **doporučit, aby před setkáním spolupracoval s vězeňským psychologem**, kterýmukromějiného může pomoci právě s vytvořením jednoduchého vysvětlení, proč je rodič trestán.**

- **c) Dítě na setkání připravte** dle zjištěných informací a dle své předešlé návštěvy. Vhodné je i sehrát několikrát **s dítětem návštěvu**: uspořádejte nábytek podobně jako v návštěvní místnosti, mříž či sklo mezi účastníky nahradte malovaným kartonem a s dítětem nacvičte příchod, sdělte mu, kde bude sedět jeho rodič, kde ono samo, kde bude mít hračky atd. Také není na škodu zahrát si i prohlídku osobních věcí strážní, která předchází každé návštěvě ve vězení. Z internetu, časopisů či filmů si poříďte fotografie, jak to ve vězení běžně vypadá, v čem chodí vězni oblečení.

- **d) Až budete mít pocit, že dítě všemu rozumí a že si na myšlenku setkání v tak netradičním prostředí zvyklo, návštěvu zrealizujte. Někdy je dobré požádat i vězeňského psychologa, aby byl přítomen nebo aby připravil samotného rodiče.**

- **e) Klíčová návštěva**

- Jakmile se ocitnete rodiči tvář v tvář, chovejte se přirozeně a stále sledujte, jak se cítí dítě. **Rozhovor kombinujte s hraním, kreslením (výtvarné potřeby vezměte s sebou), dejte šanci i rodiči se do hry zapojit.** Pro dítě tak odpadne pocit nezvyklosti situace, setřese ze sebe strach, když si bude moci s rodičem přes přepážku hrát, povídat si o obyčejných věcech.

- **f) Vězeňského psychologa požádejte, aby rodiče v jeho projevech „pohlídal“.** **Není vhodné, aby se rodič před dítětem ospravedlňoval a ukazoval extrémní city** (např. hysterický pláč se slovy, že se cítí vinný a zvýšenou touhou se kát před dětskýma očima, nebo naopak, že nic neudělal a že je zde neprávem, a tak se před dítětem očistil atd.).

- **g) Jakmile uvidíte, že je dítě v nepohodě, snažte se setkání ukončit a odejít.**

- **h) Po návštěvě**

Návštěvu vězení spolu s dítětem vyhodnoťte a ptejte se ho, jak ji zvládl, jak mu bylo a jakou má představu o dalším vývoji. Některé dítě to neumí

popsat, může stroze říci, že „dobrý“, ale jeho chování ho usvědčuje z opaku (začne po návštěvě vězení selhávat ve škole, vyhýbá se hovoru o rodiči, je nesvé, hádá se s Vámi atd.). Pokud je tomu tak, s největší pravděpodobností se ho setkání citově dotklo a je třeba zařadit „zpátečku“. Snažte se s ním o tom mluvit, požádejte o pomoc psychologa. S dalším setkáním ve vězení počkejte a o stavu dítěte trestaného rodiče informujte. Může se stát, že dalších pár let si bude dítě s rodičem ve vězení jen dopisovat.

- **i) Pomozte dítěti kontakt udržovat**, pokud Vám připadá, že návštěvu zvládlo, byť i s jistým rozladěním.

Vezměme si ale ten **druhý případ – dítě o rodičově výkonu trestu netuší** a Vy sami se bojíte sdělit mu takovou skutečnost. Pokud je dítě velmi malé (2–4 roky), sotva chápe, kdo je doma kdo, proto je někdy lepší vysvětlovat nepřítomnost rodiče slovy je hodně daleko, a proto tě nemůže navštívit, je nemocný...

V předškolním věku už ale doporučujeme pracovat s informací o trestu rodiče a jeho pobytu ve vězení. Předškolní dítě je velmi vnímavé a také již přemýšlí o tom, proč nemůže být se svým rodičem. Ptá se, proč ho rodič opustil a jeho veliká dětská fantazie mu jako důvod může předložit třeba to, že nebylo dost hodné nebo hezké. Nemůžeme dítě nechat se trápit podobnými představami: sdělením pravdy zamezíme hledání viny u něj samotného. Pomáhají pohádkové příběhy, v nichž se objevují motivy vězení, trestu a nápravy člověka, které dítěti snadnou formou objasňují, proč se lidé chovají tak, jak se chovají a proč někdy konají zlé skutky. Předškolní dítě má výhodu v tzv. magickém myšlení, kdy dokáže bohatě fantazírovat a spíše než logické argumenty přijme pohádková vysvětlení. Také je užitečné dát dítěti do rukou moc ovlivnit napravení jeho rodiče – modlitbou, zapálením svíčky za něj, dopisem Ježíškovi k Vánocům atd. Když uvidíte, že dítě tvrdou realitu přijalo a že chápe, co znamená vězení a pobyt rodiče v něm, pokuste se zrealizovat návštěvu dle inspirativních kroků (viz výše).

Starší děti (školáci) tvrdou pravdu přijmou snáz, pokud jim pečující příbuzný objasňuje důvody protizákonného chování jeho rodiče. Pěstoun tak ukazuje souvislosti např. mezi vlivem alkoholu, který má člověka ve své moci, a nehezkým chováním, za které je člověk trestán (fyzické napadení, autonehoda, ničení majetku...). Dítě pak má možnost nesoudit rodičovu osobnost a jeho vlastnosti, pouze reflektuje příčiny jeho přečinu. Podobně jako je tomu u předškoláka, i ono ze sebe snímá vinu za odchod rodiče a uvědomuje si, že ono samo není příčinou mámina/tátova odchodu, takže má šanci zdravého sebehodnocení.

Stane se, že dítě má tendenci o sobě říkat, že když je rodič špatný (je za to trestán vězením), že i ono samo musí být zákonitě špatné taky. Jakmile zaznamenáte podobné úvahy, snažte se je dítěti vyvracet, **ukazovat mu, že každý člověk má**

vlastní cestu a vlastní šanci – nehledě na to, jaký byl jeho rodič. Dítěti také pomáhá pravidelné oceňování jeho úspěchů, dobrého chování, osobnostního posunu aj.: vzniká tak jeho zdravé sebehodnocení bez vazby na hodnocení rodiče.

Pozn. Český helsinský výbor vytvořil projekt „Děti vězněných rodičů“, jehož cílem je posilovat rodinné vazby mezi dětmi a jejich uvězněnými rodiči, měnit postoje státu a společnosti k tomuto jevu. Mezi jejich aktivity patří např. asistovaná návštěva ve věznici. Více na www.helcom.cz

NASTAVENÍ PRAVIDEL A VÝCHOVNÉ ROLE

- **Vy jste zodpovědní za výchovu, zdraví a duševní pohodu dítěte.** Proto máte právo vytvářet pravidla jeho styku s biologickým rodičem.
- Na pravidlech by se měla podílet také sociální pracovnice, popřípadě o nich být informována, aby se k nim mohla vyjádřit či něco doporučit.
- **Při tvorbě pravidel dbejte na to, aby byla v souladu s přáními dítěte** a jeho potřebami. U starších dětí se vyplatí, aby se na pravidlech také podílely.
- Dítě by mělo vědět, že pečující příbuzný má ona pravidla ve svých rukou, a **může se tak na něj spolehnout.**
- Pravidly může být určena doba styku rodiče s dítětem, právo na kontrolu náplně jejich setkání, ne/přítomnost příbuzného pěstouna u takového setkání aj. Z praxe známe případy, kdy rodič za dítětem pravidelně jezdí, ale nevěnuje se mu. Prarodičem/pečovatelem se nechá „hýčkat“, využívá ho (např. protože je v krizové situaci – bez práce a bydlení), ale s dítětem si nehraje ani nepovídá. Dítě se tím trápí a ptá se, proč o něj máma nejeví zájem. V takové situaci by měl prarodič vzít vše do svých rukou a nastolit pravidlo, že pokud chce máma jezdit a užít si pohodlí a péče, musí minimálně 2 hodiny své návštěvy věnovat dítěti – procházka, hra atd.
- Do pravidel nepatří jenom společné trávení času rodiče s dítětem, ale také **období mezi návštěvami.** Stává se, že rodič „bombarduje“ dítě vydíravými sms zprávami, slibuje mu, že si pro něj přijde, po telefonu ho zatěžuje svými osobními problémy, které nepatří dětským uším atd., a dítě tak postupně traumatizuje. Pěstoun by se měl tedy s rodičem dohodnout i na jeho chování v mezidobí – např. sms bude posílat jen příbuznému, který je po vlastním uvážení předá dítěti, při telefonátu rodiče s dítětem má pěstoun právo rozhovoru naslouchat a v případě potřeby zasáhnout. U starších dospívajících dětí takovou ochranu zvažte, ale určitě se jich ptejte, zda ji ještě ne/potřebují.
- Pokud rodič pravidla stále porušuje, nebojte se požádat o pomoc sociální pracovnici. Ona má pravomoci a nástroje, jak takovou situaci řešit a možná rodiče i donutí úmluvu dodržet.

- I když jste prarodiče/tety/strýcové/sourozenci dětí, **ocitli jste se v roli rodiče**. Náleží Vám tedy i rodičovské pravomoci, **máte nárok na shovívavost a pochopení od okolí** (hlavně jiných příbuzných). Možná sami máte další vlastní dospělé děti, které fungují a mají rodiny a od Vás požadují prarodičovskou péči o své ratolesti. Tak to chodí v běžných rodinách, kdy si rodič od dětí na chvíli odpočine – svěří je babičce a dědovi. Někdy dostane od prarodičů i finanční injekci, protože jsou teprve mladá, nezajištěná rodina. To vše je přirozené. Váš příběh je ale diametrálně odlišný. Vy sami jste teď v roli rodiče a musíte veškerou energii věnovat svěřeným dětem. Nemáte tak šanci být plnohodnotným prarodičem pro další vnoučata – nejen, co se týče energie a času, ale i peněz. Chápeme, že Vás taková situace mrzí. Ale nelze se naklonovat. **Doporučujeme, abyste si pravidla vyjasnil i s ostatními příbuznými** (respektive Vašimi vlastními dospělými dětmi). Určitě se nezříkejte hlídání dalších vnoučat, ale snažte se spíš o společné akce všech vnoučat dohromady, včetně těch přijatých. S rodiči vnoučat, která nemáte v pěstounské péči, domluvte i omezený čas, jenž těmto vnoučatům můžete věnovat, protože sami jste na plný úvazek rodiči. Za pokus také stojí vzájemně si vypomáhat, tzn. i Vaše dospělé dítě může na výlet se svými dětmi vzít to Vaše přijaté, a Vy tak máte možnost si na chvíli odpočinout.

- **Stane se, že přijaté dítě musíte bránit před dalšími příbuznými.** Z praxe známe případy, kdy biologickému rodiči svěřeného dítěte neodpustil jeho sourozenec. Zřejmě si užil hodně zlého ze strany onoho biologického rodiče, např. s ním zažil stavy opilosti, intoxikace drogou, zapříčiňoval hádky rodičů. Takový sourozenec tyto zážitky ještě nemá zpracované a potřebuje si svůj vztek na někom vylít. Tím nejsnazším cílem je pak dítě biologického rodiče, které jste si Vy vzali do péče. Při setkání s dítětem mu vyčítá, že kdyby nebylo jeho, tak by babička a děda měli čas na ostatní vnoučata, že kdyby si ho nevzali do péče, byli by možná zdraví a měli ještě sílu...I taková slova děti slychájí a jejich sebevědomí nepřidají. Proto se snažte podobné rozhovory nevést před dětmi, zastavujte včas slovní výlev svého příbuzného, který má vztek na biologického rodiče dítěte. Dítě před tím chraňte. Příbuznému (nejspíš svému vlastnímu dítěti) se snažte vysvětlit situaci a i to, jak se musí cítit dítě, když toto slychá.
- **Dovolte dítěti Vám říkat „mami“ či „tati“, pokud si to přeje.** Možná jste z různých zdrojů slyšeli, že to není vhodné. My si myslíme, že dítě má právo si vybrat, komu a jak bude říkat. Spousta z Vás to jistě dítěti dovolila, a přesto jste si jisti, že dítě naprosto přesně ví, že máma je někdo jiný a že Vy jste babička/teta. Když dítěti dovolíte oslovovat Vás „mami“ či „tati“ a zároveň mu pravdivě budete opakovat jeho příběh, informace o tom, kdo je kdo (včetně opravdové mámy a opravdového táty), umožníte ratolesti zažít vztah dítěte a rodiče a současně znát pravdu. Je zajímavé, že děti dokážou s touto dvojitou informací normálně žít.

PŘEDNOSTI PÉČE PŘÍBUZNÝCH A JAK JI PODPOŘIT

Ačkoli se příbuzenská pěstounská péče potýká s mnoha obtížemi a riziky a po přečtení příručky si asi říkáte, jak nesmírné nároky na pečující příbuzné klade, rádi bychom tuto formu náhradní rodinné péče vyzdvihli a zdůraznili, že ve srovnání s klasickou pěstounskou péčí má řadu předností. Tato forma má nejbližší k řešení té rodinné krize, kdy se rodiče nemohou starat o své nezletilé děti. I proto se dá předpokládat, že udržení dítěte v jeho původní rodině a snaha o její podporu bude do budoucna stále větší samozřejmostí.

Jaké přednosti tedy má, pokud o dítě pečuje jeho příbuzný?

Prarodiče, kteří přebírají péči o svá vnoučata, jsou okolnostmi nuceni se **rychleji vyrovnat se ztrátou** svých dětí. Vnoučata pro ně mohou být i útěchou. Pěstouni jsou nuceni sebrat všechny síly, aby byli dětem oporou, aby jim dokázali věnovat potřebnou péči. Posiluje je i pocit, že zajišťováním péče o děti **dělají správnou, smysluplnou věc**. To samozřejmě platí i pro ostatní příbuzné pečovatele. Prarodiče, kteří přijímají do výchovy svá vnoučata, často **duševně omládnou**. Jejich život se stane pestřejší, podnětnější. Ve vyšším věku zvládnou internet, cestují, chodí s dětmi na zájmové kroužky či za kulturou a za sportem. To vše může být výhodou, ale jen pokud si prarodiče připustí, že nemusejí a ani nemohou vše zvládnout sami. Že je dobré požádat o pomoc širší rodinu nebo známé. Že se lze obrátit i na různé organizace, které mohou v péči o přijaté děti pomoci.

Děti přecházející do péče příbuzných, se kterými mají většinou blízké vztahy, **se snáze aklimatizují**, přechod do této péče bývá méně bolestný než do péče neznámých pečovatelů. Děti možná již měsíce žily ve střídavé péči svých rodičů a prarodičů nebo trávily víkendy s tetou, strýcem a jejich dětmi. A tak, pokud jim rodiče odejdou ze života, je přirozené a nejméně bolestné, jestliže zůstanou se svými příbuznými. Nejsou tak narušeny jejich vazby vzniklé před selháním rodičovské péče (nebo před úmrtím rodičů). Možná zůstanou i ve své škole a se svými kamarády.

Když se děti dostanou do péče širší rodiny, dá se očekávat, že nebudou trpět poruchami **vnímání vlastní identity** – na rozdíl od dětí vyrůstajících v jiné náhradní péči. Znájí své kořeny, rodinné hodnoty a rituály, prostě vědí, odkud pocházejí. Děti vyrůstající u svých příbuzných **nebudou tolik stigmatizovány**. Většina z nás si vzpomene na kamaráda či spolužáka, který vyrůstal u svých prarodičů či jiných příbuzných a nebylo to zdaleka tak silné téma, jako když někdo vyrůstal v adoptivní či pěstounské péči.

Pokud se příbuzenským náhradním rodinám dostane patřičná podpora, dá se předpokládat, že tato forma péče bude ve srovnání s jinými formami **stabilnější - vzhledem k pokrevnosti**. Děti se potřebují identifikovat alespoň s obrazem svých biologických rodičů, když už s nimi nemohou vyrůstat. To je to, co je uklidňuje, co jim dává předobraz jich samých. V řadě případů příbuzenské péče je **zprostředkování styku dítěte s jeho rodičem snazší** než v jiných formách náhradní péče. A pokud se podaří, aby se s tímto tématem pečovateli vyrovnali, může být dítě ve styku s biologickým rodičem pravidelně. V ideálním případě se může vrátit do jeho péče.

Toto jsou nesporné výhody péče příbuzných oproti klasické pěstounské péči. Svou funkci však tato péče může dobře plnit pouze za předpokladu, že se příbuzenským rodinám, ve kterých vyrůstají děti bez svých rodičů, dostane všestranné odborné podpory, neboť nesou velkou fyzickou, psychickou i finanční zátěž. Co si představujeme pod všestrannou podporou těchto rodin?

Pečujícím příbuzným je třeba:

- umožnit sdílet zkušenosti, a tím snížit tenzi a pocit osamění
- poskytovat sociálně-právní poradenství
- poskytovat cílené vzdělávání
- umožnit práci s traumatem dětí i prarodičů – terapii, rodinnou terapii
- poskytovat terénní sociální práci, supervizi, odlehčující péči

Z našich zkušeností a z výsledků mapování potřeb pěstounů vyplývá především zájem pěstounů–prarodičů o služby z oblasti odlehčení. Za nedostatečnou považují dostupnost informací, které by jim umožnily orientaci v sociálních dávkách a nabídce další pomoci. Mezi nejčastější potřeby patří pomoc v začátcích pěstounské péče, a to v oblasti informovanosti, ale také psychické podpory. Rovněž se ukázalo, že pro tyto rodiny by byla prospěšná nabídka mediačních služeb a nabídka z oblasti sanace rodiny. Potřebná by byla také dlouhodobější a terapeutická práce v rodinách, která by mohla pracovat s velkou emoční zátěží dětí i jejich vychovatelů. Možnost vzájemně se setkávat a sdílet své zkušenosti Prarodiče hodnotili možnost vzájemně se setkávat a sdílet své zkušenosti jako velmi pozitivní.

Vzhledem k motivům a obvykle i potřebě rychlého rozhodnutí o péči, prarodiče a další příbuzní neprocházejí přípravami na pěstounství. Je však potřeba příbuzným pečovateli nabídnout následné služby a povzbudit je k jejich využívání.

Věříme, že tato příručka přispěje k většímu zájmu a podpoře těchto rodin. Především jsme však chtěli poskytnout pečujícím příbuzným podporu, porozumění jejich situaci a nabídnout určité rady a návody, které jim při výchově přijatých dětí mohou pomoci.

POUŽITÁ LITERATURA

- BAŠTECKÁ, B., GOLDMANN, P. Základy klinické psychologie, Portál 2001
- BENEŠOVÁ, P. Příbuzenská náhradní rodinná péče: diplomová práce, 2008/2009 (Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra občanského práva)
- HANUŠOVÁ, L., JENÍČKOVÁ, N., UHLÍŘOVÁ, V. Problematika příbuzenského náhradního rodičovství: konferenční příspěvek Mezinárodní konference Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče, 2009
- MALÉŘOVÁ, Z. Šťastná hodina, Čas 2010
- MEDUSOVÁ, M. Nejčastější problémy při výchově dětí v náhradní rodinné péči: bakalářská práce, 2009 (Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra sociální pedagogiky)
- VALIHRACHOVÁ, M. Pěstounská péče vykonávaná prarodiči: bakalářská práce, 2009 (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta)

PŘÍLOHA Č.1 PRÁVNÍ A FINANČNÍ OTÁZKY

FORMY PÉČE O DĚTI PŘÍBUZNÝCH

Stává se, že děti vyrůstají v péči příbuzných bez soudního rozhodnutí

Dítě je stále v péči svého biologického rodiče, i když ten se na výchově nepodílí, nebo s ním dokonce nežije v jedné domácnosti. O dítě se ve skutečnosti stará příbuzný, většinou prarodič. Ten však z obavy, že by dítě bylo z rodiny odňato, o dané situaci neinformuje úřad, v tomto případě sociální pracovníci SPOD spádové obce s rozšířenou působností. Tato forma péče o dítě příbuzných je nevhodná nejen z pohledu státu – ten nemá možnost mapovat, případně řešit tuto pro dítě ohrožující situaci – ale zejména z pohledu rodiny dítěte. Příbuzným se nedostává žádné státní podpory, ani v podobě dávek či podpůrných služeb.

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku řádné výchovy dítěte a s jeho svěřením souhlasí. Při výběru vhodné osoby soud dává přednost zpravidla příbuznému dítěte. (MěÚ Znojmo, 2008)

Bohužel stát pečovateli na tento typ péče finančně nepřispívá (není nárok na odměnu pro pečující osobu a dítě nemá nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte). Zároveň je zákonem o rodině dáno, že vyživovací povinnost přechází z rodiče na prarodiče.

Kombinace pěstounské péče a svěření dítěte příbuznému

Naše organizace se v praxi setkává s rodinami, jež při péči o děti svých příbuzných řeší značné finanční problémy. Prarodiče v důchodovém věku často nemají dostatek prostředků pro výchovu svěřených dětí, a navíc se často jedná o samoživitele. Také příbuzní, kteří spolu s dětmi přijatými vychovávají i své vlastní děti, se často dostávají do finančních problémů. Svěření dětí do pěstounské péče příbuzných se pak stává jediným a velmi vítaným řešením. V nedávné době však děti, o něž se rodiče z nějakého důvodu nemohli postarat, byly svěřovány do péče příbuzných, kteří pobírali pouze rodičovské příspěvky. Toto řešení se, zejména jednalo-li se o prarodiče (často v důchodovém věku), mnohdy ukázalo jako finančně nedostačující, především vzhledem k potřebám svěřených dětí.

K pěstounské péči však v těchto případech bylo a stále ještě bývá přístupováno s velkou opatrností, přestože tato forma péče může finanční potřeby dětí pokrýt

lépe. Panovaly obavy, zda existuje dostatečná podpora takového postupu v zákoně. Tyto obavy byly navíc podpořeny starostí o zneužití takto poskytnutých financí. Ty ostatně panují dosud leckde, a tak je k této formě péče přístupováno řekněme „individuálně“. Je pravda, že ke zneužití v určitých případech docházet může, tyto obavy však nejsou důvodem k absolutnímu zavržení této formy řešení.

Krátký příběh z praxe:

Paní M. je mladá maminka na rodičovské dovolené s vlastními dětmi (1 rok a 3 roky) a žije v bytě 2+1 se svým partnerem. Jednou jí zavolala sociální pracovnice s přáním, zda by bylo možné u ní umístit děti její sestry na předběžné opatření. K paní M. tedy přišly 4 děti ve věku 4, 6, 7 a 15 let. Návrat dětí domů k biologickým rodičům sociální pracovnice nepokládá za reálný, a tak se paní M. musela rychle vyrovnat s myšlenkou, že možná bude vychovávat další 4 děti, tedy dohromady 6 a také že se v nejbližší době zpět do práce asi nevrátí. Protože děti zná, má je ráda a chce jim pomoci, rozhodla se vydat na tuto nevypočitatelnou a obtížnou cestu. Během jednoho měsíce musela přehodnotit své vize do budoucnosti a řešit praktické povinnosti – bydlení a peníze. Kontaktovala tedy naše Poradenské centrum s dotazem, jak se má finančně postarat o 6 dětí, když pobírá, a ještě další tři roky bude, pouze rodičovský příspěvek a plat jejího partnera, pro kterého je celá situace také šokem, na uživení všech nestačí. Snažili jsme se paní M. nasměrovat na sociální pracovníci, aby jí pomohla děti získat do předpěstounské péče, čímž by získala pěstounské dávky, a aby časem zažádala i o pěstounskou péči. Bohužel jí úřad nechce vyhovět, protože se bojí převádět svěřeni do péče příbuzné osoby na před/pěstounskou péči. Jak to bude s paní M., jejími vlastními dětmi a nově příchozími? Budou mít dostatečné materiální a ekonomické zázemí? Pomáhá někdo paní M. a jejímu partnerovi se zvládnáním nové situace, s procesem přehodnocení? Pro ilustraci přikládáme jejich rodinný rozpočet v době, kdy jim na předběžné opatření byly svěřeny děti do péče a také porovnání rozpočtu rodiny s pěstounskými dávkami. Čistý příjem partnera: 13 000 Kč, rodičovský příspěvek 7600 Kč, přídavky na děti 2710 Kč a sociální příplatek 1500 Kč. Rodina má tedy na zajištění 2 dospělých a 6 dětí 24 810 Kč. Kdyby matka převzala 4 děti do pěstounské péče, bylo by finanční zajištění následující: příjem partnera 13 000 Kč, rodičovský příspěvek 7600 Kč, přídavky na děti 2710 Kč, odměna pěstouna ve zvláštních případech 18 756 Kč (4 děti), příspěvky na úhradu potřeb dětí dle věku 17 871 Kč. Rodina o 8 členech by mohla žít z 59 937 Kč. Nezapomínejme, že tyto částky samozřejmě slouží výhradně dětem v pěstounské péči. *(Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009)*

ČASTÉ DOTAZY, TÝKAJÍCÍ SE PROBLEMATIKY PÉČE PŘÍBUZNÝCH

Dotazy z oblasti důchodového pojištění

Dotazy z oblasti důchodového pojištění se často týkají věkové hranice pro nárok na starobní důchod a zda je péče o děti v pěstounské péči započítávána pěstounům do doby účasti na důchodovém pojištění. Rádi bychom proto poskytli několik základních informací souvisejících s touto problematikou.

V jakých případech je pěstoun účastníkem důchodového pojištění?

Účast na pojištění je uvedena zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v §2. Kromě zaměstnanců v pracovním poměru a osob samostatně výdělečně činných je zde uvedena celá řada skupin pojištěnců. Pěstouny však často zajímá, zda je jim období péče o děti započítáváno do doby účasti na důchodovém pojištění i v případě, že se rozhodnou zůstat s dětmi doma a nejsou zaměstnáni nebo jinak výdělečně činní. Níže proto uvádíme, v jakých případech jsou pěstouni tohoto pojištění účastni.

Důchodového pojištění jsou účastni:

- pěstouni, kteří vykonávají pěstounskou péči v zařízeních pro výkon pěstounské péče
- pěstouni, kterým je za výkon pěstounské péče vyplácena odměna ve zvláštních případech podle zákona o státní sociální podpoře
- osoby, které pečují osobně o dítě ve věku do 4 let (vlastní, osvojené nebo převzaté do trvalé péče na základě rozhodnutí příslušného úřadu)
- osoby pečující osobně o dítě mladší 10 let, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni I (lehká závislost), nebo osobu jakéhokoliv věku, která je závislá na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost)

Kdy vzniká nárok na starobní důchod?

Nárok na starobní důchod vzniká, jestliže účastník důchodového pojištění získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl důchodového věku. Potřebná doba pojištění pro odchod do starobního důchodu činí nejméně 25 let. Pokud se jedná o osobu starší 65 let, pak postačí doba pojištění 15 let.

Jaká je věková hranice pro nárok na starobní důchod?

Základní věk odchodu do důchodu je od roku 1996 stanoven na 60 let u mužů a 53 až 57 let v případě žen. Od tohoto roku je zavedeno postupné zvyšování věkové hranice. Důchodový věk se stanoví tak, že se ke kalendářnímu měsíci, ve kterém pojištěnec dosáhne shora uvedené věkové hranice, přičítají u mužů 2 a u žen 4 kalendářní měsíce za každý, i započatý, rok po 31. prosinci 1995 tak, aby na konci roku 2012 byl věk odchodu do důchodu 63 let u mužů

a 59 až 63 let u žen. Věková hranice pro odchod do důchodu u ženy závisí také na počtu vychovaných dětí. Podmínka výchovy dítěte je splněna tehdy, pokud žena o dítě do dosažení jeho zletilosti osobně pečuje nebo pečovala alespoň po dobu 10 let. Pokud se žena ujala výchovy dítěte až po dosažení osmého roku jeho věku, je podmínka výchovy dítěte splněna, jestliže o dítě do dosažení jeho zletilosti osobně pečuje nebo pečovala alespoň po dobu 5 let.

Výpočty týkající se důchodů a odchodu do důchodu je možné vyhledat na adrese: <http://www.mpsv.cz/cs/2435>. Na těchto stránkách jsou dostupné on-line kalkulačky, které Vám s určením částky důchodu a výpočtem věkové hranice odchodu do důchodu pomohou.

Kam se obrátit s případnými dotazy z oblasti důchodového pojištění?

Odbornou pomoc v oblasti důchodového pojištění poskytují okresní správy sociálního zabezpečení (OSSZ).

Dále je možné obrátit se na Českou správu sociálního zabezpečení (ČSSZ) prostřednictvím call centra: +420 257 062 860. (Zpravodaj léto, 2008)

Pokud je pěstoun důchodce, může pobírat starobní důchod i odměnu pěstouna zároveň?

Pěstoun/ka pobírající starobní důchod a současně pečující o děti svěřené do pěstounské péče má nárok pobírat jak starobní důchod, tak též odměnu ze systému dávek státní sociální podpory. (Zpravodaj léto, 2009)

Jak je to s dluhy u biologických rodičů dětí, které jsou v pěstounské péči? Přecházejí dluhy na děti? Hrozí pak pěstounům exekuce?

U dětí v pěstounské péči trvá příbuzenský vztah k jejich biologickým rodičům, a děti po nich tedy dědí stejně jako děti vyrůstající v biologických rodinách. Na dědictví se mohou vázat také dluhy, které v případě dědictví můžou přejít i na děti. Dědic odpovídá věřitelům zesnulého do výše ceny dědictví. To znamená, že pokud je hodnota dluhů vyšší než hodnota dědictví, dědicové odpovídají jen do výše hodnoty dědictví a dluh ze svých prostředků už nejsou povinni uhradit. Nejjednodušším řešením, jak se vyhnout dluhům (ale i dědění majetku), je možnost odmítnutí dědictví, což v dědickém řízení před notářem může učinit každý dědic, a to ve lhůtě 1 měsíce ode dne, kdy byl o tomto dědictví vyrozuměn.

Pokud je dědictví předloženo, dědic se také může dohodnout s věřiteli na tom, že jim dědictví přenechá k úhradě dluhů; dohodu schvaluje soud. V dědickém řízení zastupuje děti jejich zákonný zástupce (rodič – pokud soudem není omezena jeho rodičovská zodpovědnost, osvojitel nebo poručník) nebo soudem určený opatrovník. K odmítnutí dědictví i dohodě s věřiteli je vyžadováno schválení soudem (nejde o běžnou záležitost). Pěstounům v uvedeném případě exekuce nehrozí. Pěstouni jsou odpovědní za výchovu dítěte, avšak neručí za jeho závazky. (Zpravodaj léto, 2010)

Jak řešit problémy s vyřízením cestovního pasu, rozhodováním se ohledně zdravotního stavu dítěte, volbou školy dítěte v pěstounské péči atd.? Jaké jsou vlastně pravomoci pěstounů?

Problémy s tím, o čem pěstoun může a nemůže rozhodovat, jsou opravdu časté. Toto vymezení není nikde v zákonech přesně stanoveno. Lze se pouze dočíst, že pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech. Nikde už však není uvedeno, co se myslí těmito běžnými věcmi. Nejúčinnější cestou je podat k soudu žádost o vytyčení pravomocí pěstounů. Pěstoun pak bude mít soudem vymezené, co vše může a nemůže ve věcech dítěte zařizovat či rozhodovat. Větší pravomoci již mají poručníci. Poručníky se někdy pěstouni stávají v případech, kdy biologičtí rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Pokud se o nich pěstouni domnívají, že řádně nevykonávají rodičovské povinnosti (jsou-li nezhvěstní či dlouhodobě nespolupracují, o děti se nezajímají...), je možné zvážit, zda by nebylo vhodnější soudně požádat o zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti. V tomto případě se pak pěstoun může stát současně poručníkem dítěte. Poručník pobírá stejné dávky pěstounské péče a zároveň mu statut poručníka rozšiřuje pravomoci. (*Zpravodaj zima, 2009*)

RADY A TIPY PRO SOUDNÍ JEDNÁNÍ

V době projednávání návrhu na svěřením dětí do před/pěstounské péče je užitečné zkontrolovat, že rozhodnutí soudu nebo OSPOD obsahuje tyto důležité informace:

- Datum svěřením dítěte do Vaší výchovy
- Datum účinnosti rozhodnutí
-

Dbejte na to, aby sociální pracovnice, která za Vás soudní jednání vyřizuje, dbala na uvedení obou těchto dat v rozhodnutí. Pokud by tyto informace neobsahovalo, dávky byste dostali až ode dne účinnosti, a ne zpětně ode dne svěřením dětí do Vaší výchovy. Úřad práce, který dávky zasilá, vychází právě z těchto dat ve Vašem rozhodnutí. (*Zpravodaj léto, 2009*)

POUŽITÁ LITERATURA:

HANUŠOVÁ, L., JENÍČKOVÁ, N., UHLÍŘOVÁ, V. Problematika příbuzenského náhradního rodičovství: konferenční příspěvek Mezinárodní konference Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče, 2009

MĚSTSKÝ ÚŘAD ZNOJMO, odbor sociálně-právní ochrany: www.znojmocity.cz [aktualizace 7.2.2008], [citace 13.5.2009]

Zpravodaj (Léto 2008), Rozum a Cit 2008
Zpravodaj (Léto 2009), Rozum a Cit 2009
Zpravodaj (Léto 2010), Rozum a Cit 2010
Zpravodaj (Zima 2009), Rozum a Cit 2009

PŘÍLOHA Č. 2

NONSTOP LINKY DŮVĚRY A DALŠÍ DŮLEŽITÉ KONTAKTY		
Název	Kontakt	Popis
Linka bezpečí	116 111 nebo 800 155 555	pro děti a mládež
Rodičovská linka – Linka bezpečí	840 111 234	rodiče dětí
Vzkaz domů – Linka bezpečí	800111113 nebo 724 727 777	pro děti a mládež na útěku
Linka důvěry RIAPS	222 580 697	pro celou populaci
Linka důvěry DKC	241 484 149	pro týrané a zneužívané děti
Bílý kruh bezpečí	257 317 100	pomoc obětem trestných činů
Senior telefon	222 221 771	pro seniory
Charitní linka důvěry	516 410 668	pro celou populaci, Blansko
Krizová linka Spondea	541 235 511	pro týrané a zneužívané děti, Brno
Modrá linka	608 902 410	pro děti a mládež, Brno
Linka důvěry CKI	284 016 666	pro celou populaci, téměř každé větší město má svou pobočku Linky důvěry
Krizová linka Dětského krizového centra	469 623 899	pro ohrožené děti, Chrudim
Linka dětské pomoci	377 260 221	pro děti a mládež
Linka důvěry Střediska křesťanské pomoci mladým v krizi	317 844 481	pro mladé lidi
FINANČNÍ NOUZE, DLUHY, HROZBA EXEKUCE AJ.		
Poradna při finanční tísni	Americká 22, Praha 2 poradna@financnitisen.cz	222922240 nebo 800 722 722 (v pondělí)
Poradna při finanční tísni	Vítkovická 1 (budova ÚAN), Moravská Ostrava poradna@financnitisen.cz	595532740 nebo 800 722 722 (v pondělí)
Poradna při finanční tísni	Dlouhá 15 (budova B krajského úřadu), Ústí nad Labem poradna@financnitisen.cz	411 135 200 nebo 800 722 722 (v pondělí)

Úvod	4
Příbuzní v roli náhradního rodiče	5
Proč některé děti vychovávají příbuzní	6
Různé přístupy k dané situaci – prožívání, chování a co se s tím dá dělat	7
<ul style="list-style-type: none"> • Možné přístupy prarodiče k situaci 7 <ul style="list-style-type: none"> • Prarodič/teta/strýc/sourozenec vzniklou situací trpí 7 <ul style="list-style-type: none"> Trpí agresivně/aktivně – „trpím kvůli Vám!“ 7 Trpí pasivně – „mouchy snězte si mě...“ 8 • Prarodič/teta/strýc/sourozenec se obětovává 10 • Prarodič/teta/strýc/sourozenec situaci aktivně řeší – „pečovatel manažerem“ 11 • Doporučení ze všech přístupů 14 • Možné přístupy dítěte k situaci 15 <ul style="list-style-type: none"> • Povinný vděk 16 • Úleva 17 • Pocit viny 18 • Strach 20 • Pocit ztráty, truchlení 23 • Dítě ničemu nerozumí, je zmatené 26 • Další možné prožitky a doporučení 28 	
Společná témata příbuzného a dítěte	30
<ul style="list-style-type: none"> • Finanční nouze 30 • Izolace 30 • Strach o zdraví 31 • Mezigenerační rozdíl 32 • Co můžete dělat? 33 <ul style="list-style-type: none"> • Finance a práva 33 • Izolace 33 • Strach o zdraví 33 • Mezigenerační rozdíl 34 	
Ožehavé téma: biologický rodič dítěte	35
<ul style="list-style-type: none"> • Mluvení o rodiči 36 <ul style="list-style-type: none"> • Strach první: strach pěstouna/příbuzného dítě nezranit 36 • Strach druhý: strach pěstouna/příbuzného, aby nezranil sám sebe 37 • Strach třetí: strach dítěte, aby nezranilo svého pečujícího příbuzného 38 • Jiné důvody, proč dítě o vlastních rodičích nemluví 39 	

• Kontakt s biologickým rodičem	40
• Rodič před mnoha lety odešel/zemřel a nikdy se nevrátil. Ke kontaktu tedy nedochází.	40
• Rodič dítě navštěvuje nepravidelně a vždy po něm zbude citová spoušť.	40
• Rodič před mnoha lety odešel, nikdy se dítěti neozval a najednou se s ním chce vidět.	42
• Rodič před mnoha lety odešel, nikdy se dítěti neozval a dítě Vás požádá o vyhledání informací o něm a přeje si setkat se s ním.	44
• Rodič je ve vězení.	45
• Nastavení pravidel a výchovné role	48
Přednosti péče příbuzných a jak ji podpořit	51
Použitá literatura	53
Přílohy	54
• Příloha č.1	54
• Právní a finanční otázky	54
• Formy péče o děti příbuzných	54
• Stává se, že děti vyrůstají v péči příbuzných bez soudního rozhodnutí	54
• Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče	54
• Kombinace pěstounské péče a svěření dítěte příbuznému	54
• Časté dotazy, týkající se problematiky péče příbuzných	56
• Dotazy z oblasti důchodového pojištění	56
• Pokud je pěstoun důchodce, může pobírat starobní důchod i odměnu pěstouna zároveň?	57
• Jak je to s dluhy u biologických rodičů dětí, které jsou v pěstounské péči? Přecházejí dluhy na děti? Hrozí pak pěstounům exekuce?	57
• Jak řešit problémy s vyřízením cestovního pasu, rozhodováním se ohledně zdravotního stavu dítěte, volbou školy dítěte v pěstounské péči atd.? Jaké jsou vlastně pravomoci pěstounů?	58
• Rady a tipy pro soudní jednání	58
• Příloha č. 2	59
Obsah	60

Vydalo:

Občanské sdružení Rozum a Cit, 2010
Jablonského 639/4, 170 00 Praha 7
Kontaktní adresa: Na Výsluní 2271, 251 01 Říčany
e-mail: rozumacit@rozumacit.cz
www.rozumacit.cz

Autorský kolektiv: Andrea Hrdinová, Mgr. Petra Krupičková, Ludmila Hanušová, Mgr. Petra Štětková, Mgr. Jana Petranová

Jazykové korektury: Mgr. Regina Hořejší

Grafická úprava: Jakub Cejpek

Tisk: Tiskárna Macík s. r. o., Církevní 290, 264 01 Sedčany

Objednávka knih: e-mail: poradna@rozumacit.cz, tel.: 323 605 782

Všechna práva vyhrazena – žádná část publikace nesmí být šířena bez písemného souhlasu majitelů práv.

rozum
a cit

DÍTĚ VE VÝCHOVĚ PŘÍBUZNÝCH

Občanské sdružení Rozum a Cit

Trvalé sídlo: Jablonského 639/4, 170 00 Praha 7

Korespondenční adresa: Na Výsluní 2271, 251 01 Říčany

ČÚ: 268043028/5500

IČ: 7082818100

www.rozumacit.cz